BİRDERGİ

Sayı:10 / Tarih: 15 Eylül 2026

ADALET - HÜRRİYET - MUSAVVAT - UHUVVET

www.birder.org.tr

BİRDER AKADEMİ

BİRLİK VE İLERLEME DÜŞÜNCE DERNEĞİ

BİRDER AKADEMİ

Birder Politika - Tarih - Kültür - Sanat - Bilim e-bülten Yayını / Sayı: 10 / Tarih: 15 Eylül 2026

www.birder.org.tr

BİRDERGİ

Birlik ve ilerleme Düşünce Derneği Adına İmtiyaz Sahibi
Müjdat ÖZTÜRK

Genel Yayın Yönetmeni/ Editör
Anıl KARA

Dizgi-Grafik Tasarım
Muhammed Niyazi ALPAY

Yayın Kurulu

Müjdat ÖZTÜRK
Vural CAMBUL
Anıl KARA
Umut Kaan KİLİM
Muhammed Niyazi ALPAY
Mehmet ÖZTÜRK
Doğan ÖZTÜRK
İlayda AYAZ
Meltem CAMBUL MERT

Görüş ve önerileriniz için
birder@birder.org.tr

Dergimizde yayımlanan makaleler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.
Gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.
Yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

BİRDER
BİRLİK VE İLERLEME DÜŞÜNCE DERNEĞİ
YAYIN ORGANIDIR

BİRDER AKADEMİ

İçindekiler

Genel Başkandan	4	Birder'e Dair *Müjdat ÖZTÜRK*
Yayın Yönetmeninden	5	Birdergi'ye Dair *Anıl KARA*
Tarih ve Politika	6	Savaşın Ortasında Tarımı Ayakta Tutmak: İttihat ve Terakki'nin Ziraat Politikası ve Çiftçilik Makinist Mektebi *Mehmet ÖZTÜRK*
Hukuk	8	Çerçeve Yasa'ya Dair *Taciser ÜLKÜ*
Gündem	11	Biat ve Barış *Vural CAMBUL*
Genç Türk	12	Liyakatsiz Şemsiyenin Karanlığında: Baskı *İlayda AYAZ*
Öykü	14	Bir Gerçeğin Masalı: Sahradaki Su *Anıl KARA*
Tarih	16	Ritüeller Bir Dine Dönüşebilir mi? *Abdüssamet DALKIRAN*
Sinema - Dizi	20	Person Of Interest: Bizi İzleyen Makine, Onu İnsan Yapan Eller *Muhammed Niyazi ALPAY*
Biyografi	23	Abdullah Cevdet: İttihat ve Terakki'nin Kurucu Kadrosundan Osmanlı Fikir Dünyasına *Umut Kaan KİLİM*
Köşe Yazısı	26	Mona Lisa'nın Çalınma Hikâyesi *Abdullah BOZ*

BİRLİK VE İLERLEME
DÜŞÜNCE DERNEĞİ

Genel Başkan'dan; BİRDER'E DAİR

Müjdat ÖZTÜRK
BİRDER Genel Başkanı

Bir düşüncenin sadece siyasi faaliyetlerle iktidar olamayacağı gerçeğinden hareketle Türk Milliyetçiliğinin Sivil Toplum alanında da varlık gösterebilmesi, fikir ve düşünce üretmesi, projeler geliştirmesi, kültür, sanat ve edebiyat alanında da toplumsallaşması ve milletle buluşması adına **BİRDER** ortaya çıkmıştır.

Kuruluş motivasyonu Türk Milliyetçiliğinin siyasal alandaki gücüyle orantılı toplumsal etki alanına sahip olamayışı düşüncesidir.

Kurucu kadro, Türk Milliyetçilerinin siyasal sahaya sıkıştığını ve Türk Milliyetçiliği düşüncesinin toplumla istenen biçimde buluşamadığını, milliyetçi düşüncenin ürettiği kavramların, fikirlerin daha topluma ulaşamadan kaybolup, buharlaştığı olgusu ile harekete geçmiştir.

Bu düşünceden hareketle BİRDER;

- Türk Dünyasına nasıl hizmet edebiliriz,
- Türk Birliği Ülküsünü nasıl yaşatabiliriz,
- Türk Milliyetçiliğinin tarihsel referanslarından güç alarak
- Geleceği nasıl kurgulayabiliriz sorularına birlikte cevaplar aramış,
- Türk Milliyetçiliğinin yenilenmesi, gelişmesi daha geniş kitlelerle buluşabilmesi için kurulmuştur.

BİRDER' in hedefleri;

- Türk aydınlanmasını gerçekleştirmek;
- Türk varlığının, Türk kimliğinin ve Türk kültürünün korunması, gelişmesi;
- Türk Milletinin dili, dini, tarihi, kültürü hakkında araştırmalar yapılması;
- Türk varlığının ve kültürünün geleceğe taşınması yolunda çalışmalar yapılması;
- Türk Milliyetçiliğinin ideolojik yenilenme sürecine katkı sağlanması;
- Türk Milletinin birlik ve beraberliğini sağlamlaştırıcı, sosyal dokuyu artıracak çalışmalar yapılması;
- Türkiye ve Türk Dünyası arasında kültürel sosyal ve iktisadi bütünleşmeye katkı sağlanması;
- Türk Milletinin refahını, güvenliğini güçlendirecek faaliyetlerde bulunulması;
- Türk demokrasisine katkı sağlanması ve demokratik siyasetin yerleşmesi konusunda çalışmalar yapılmasıdır.

BİRDER herhangi bir partiye bağlı olmamakla beraber Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemine inanır, Türk Milletinin menfaatlerini ve çıkarlarını öncelik alır.

BİRDERGİ'YE DAİR

Değerli Okuyucular,

Birlik ve İlerleme Düşünce Derneği *olarak, bugüne kadar sizlerle paylaştığımız e-bültenimizi artık* ***BİRDERGİ*** *adıyla yayımlamaya devam ediyoruz.*

BİRDERGİ, *derneğimizin faaliyetlerini, etkinliklerini ve üyelerimizin kaleme aldığı yazıları daha düzenli ve kalıcı bir şekilde sizlere ulaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. İnternet sitemiz üzerinden yayımlanan bu çalışma, zaman içinde gelişerek daha kapsamlı ve nitelikli bir dijital yayın hâline gelmeyi hedeflemektedir.*

Bu aşamada ***BİRDERGİ****, derneğimizin çalışmalarını duyurmak, düşüncelerimizi paylaşmak ve üyelerimiz arasındaki iletişimi güçlendirmek amacıyla hazırlanmaktadır. İlerleyen dönemlerde içerik çeşitliliğini artırarak daha zengin bir yayın ortaya koymayı amaçlıyoruz.*

Bu yayının hazırlanmasına verdikleri destek dolayısıyla Genel Başkanımız Sn. Müjdat Öztürk ve yönetim kurulu üyelerimize teşekkür ederim.

BİRDERGİ'*nin, derneğimizin fikir dünyasını ve çalışmalarını daha geniş kitlelere ulaştıran faydalı bir platform olmasını temenni eder, tüm okuyucularımıza saygılarımı sunarım.*

Anıl KARA
Genel Yayın Yönetmeni

SAVAŞIN ORTASINDA TARIMI AYAKTA TUTMAK: İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN ZİRAAT POLİTİKASI VE ÇİFTLİK MAKİNİST MEKTEBİ

Mehmet ÖZTÜRK

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için yalnızca cephelerde verilen bir mücadele değildi. Savaşın asıl ağır sonuçlarından biri, cephe gerisinde hayatın devam ettirilmesi meselesiydi. Milyonlarca insanın silahaltına alınması, genç ve üretici erkek nüfusun köylerden çekilmesi, tarımsal üretimin en temel unsurlarından olan hayvanların ordu ihtiyaçları için kullanılması ve ulaşım imkânlarının büyük ölçüde savaşın hizmetine girmesi, Osmanlı tarımını ciddi bir darboğaza sürükledi.

Savaş öncesinde Osmanlı ülkesinde yetmiş beş milyon dönümün üzerinde ekili-dikili arazi bulunurken, savaşın ilk yılında bu miktar yaklaşık otuz milyon dönüme kadar geriledi. Bazı araştırmalarda 1915-1916 döneminde ekili alanın yirmi beş milyon dönüm seviyelerine kadar düştüğü belirtilmektedir. Bu tablo, savaşın yalnızca cephede kazanılamayacağını gösteriyordu. Çünkü cephedeki ordunun da cephe gerisindeki milyonlarca insanın da yaşaması için üretim gerekiyordu.

Savaşta Cephe Kadar Önemli Bir Başka Cephe: Tarım

İttihat ve Terakki yönetiminin karşı karşıya kaldığı en büyük meselelerden biri, savaş şartlarında tarımsal üretimi mümkün olduğunca ayakta tutabilmekti.

Köylerin genç erkekleri askere alınmıştı. Tarlalarda çalışacak insan gücü azalmıştı. Üstelik mesele yalnızca insan gücü değildi. Savaş nedeniyle tarım hayvanlarının sayısında da ciddi düşüşler yaşanıyordu. Dolayısıyla Osmanlı yönetimi, mevcut insan gücünü daha verimli kullanmanın ve insan emeğinin yetersiz kaldığı noktaları makinelerle telafi etmenin yollarını aramak zorundaydı.

Bu noktada İttihat ve Terakki'nin yaklaşımı, dönemin şartları içinde oldukça pragmatik ve modern bir çizgiye oturuyordu. Savaşın yıkıcı atmosferine rağmen üretimi ayakta tutmaya çalışan bu kadro, yalnızca askerî değil, ekonomik ve toplumsal sürekliliği de gözeten bir devlet aklı ortaya koydu. Zor şartlar altında dahi üretimi sürdürme iradesi, birçok araştırmacı tarafından "çöküşe yaklaşmış bir imparatorluğun yeniden toparlanma çabası" olarak değerlendirilir. Bu anlayış doğrultusunda İttihat ve Terakki, yalnızca kriz yöneten bir yapı değil; aynı zamanda dağılmak üzere olan bir topluma yeniden hareket ve yön kazandırmaya çalışan bir siyasi irade olarak da görülmüştür. Savaşın yıkıcı etkileri karşısında toplumun moralini ve üretim gücünü ayakta tutma çabası, dönemin en belirgin özelliklerinden biridir.

Burada dönemin tarım politikalarında dikkat çeken anlayış ortaya çıktı: Daha fazla üretim için yalnızca daha fazla insan değil, daha fazla bilgi, eğitim, teknik araç ve makine gerekiyordu. Bu anlayış doğrultusunda Avrupa'dan harman makineleri, biçerdöver ve orak makineleri, pulluklar ve çeşitli tarım makineleri getirilmeye çalışıldı. Fakat makineleri satın almak tek başına yeterli değildi. Asıl mesele şuydu: "Bu makineleri kim kullanacak?"

Çiftlik Makinist Mektebi: Makineleşmenin İnsan Kaynağı

Bu ihtiyaç, Osmanlı tarım tarihinde son derece önemli bir eğitim kurumunun ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Halkalı Ziraat Mektebi bünyesinde I. Dünya Savaşı yıllarında Çiftlik Makinist Mektebi kuruldu. Tarım makineleri alanında eğitim veren bu kurum, Osmanlı Devleti'nin tarımda makineleşme konusunda attığı önemli adımlardan biriydi. Kaynaklarda okulun eğitim süresinin üç yıl olduğu, öğrencilerin yatılı ve ücretsiz olarak eğitim gördüğü ve ilköğretimini tamamlamış gençlerin sınavla kabul edildiği belirtilmektedir.

Bu okulun varlığı aslında dönemin devlet anlayışındaki önemli bir değişimi gösteriyordu. Devlet sadece çiftçiye "daha fazla üret" demiyordu. Üretimin nasıl artırılacağını da öğretmeye çalışıyordu. Makineyi getiriyor, makineyi kullanacak insanı yetiştiriyor ve bu insanları tarımsal üretimin ihtiyaç duyduğu bölgelere yönlendiriyordu. Nitekim kaynaklarda Çiftlik Makinist Mektebi mezunlarının çeşitli bölgelere gönderilerek tarım makinelerinin kullanımında istihdam edildiği belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Çiftlik Makinist Mektebi, yalnızca bir okul değil; savaş koşullarında tarımsal üretimi sürdürebilmek için kurulmuş bir insan kaynağı ve teknoloji aktarım projesiydi.

Kadın Emeği Ve Köyde Kalan Nüfus

Savaşın köy hayatında meydana getirdiği en önemli değişikliklerden biri de tarımsal emeğin niteliğinin değişmesiydi. Erkeklerin büyük bölümünün cephede bulunmasıyla birlikte tarlalarda kadınların, yaşlıların ve askerlik çağının dışında kalan insanların yükü arttı. Bu nedenle tarımsal bilgi ve tekniklerin daha geniş bir kesime aktarılması zorunlu hale geldi. Ancak burada makineleşmenin ayrı bir avantajı ortaya çıkıyordu. Bir tarım makinesi, doğru şekilde kullanıldığında, insan ve hayvan gücünün yetersiz kaldığı noktada üretimin devam ettirilmesine yardımcı olabiliyordu.

Dolayısıyla mesele sadece "Avrupa'dan makine ithal etmek" değildi. "Makine + eğitim + yetişmiş insan gücü" birlikte düşünülüyordu. Çiftlik Makinist Mektebi'nin önemi de tam olarak burada ortaya çıkmaktadır. Tarım politikası sadece makineden ibaret değildi. İttihat ve Terakki dönemindeki tarım politikalarını yalnızca makineleşme üzerinden değerlendirmek eksik olur. Dönemin yönetimi, tarımsal üretimi artırmak amacıyla çiftçiye yönelik örgütlenme ve bilgi aktarımına da önem verdi. 1914'te Hamdullah Emin Paşa tarafından kurulan Çiftçiler Derneği bunlardan biriydi. Derneğin onursal başkanları arasında Talat Paşa ile Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimi Bey bulunuyor; ayrıca çiftçilere ücretsiz olarak dağıtılan ve tarımsal bilgi içeren Çiftçiler Mecmuası yayımlanıyordu.

Bunun yanında Ticaret ve Ziraat Nezareti bünyesinde savaş şartlarında tarımsal faaliyetleri artırmaya yönelik Umur-ı Ziraiyye Komisyonu oluşturulduğu da görülmektedir. Bütün bunlar bize şunu gösteriyor: İttihat ve Terakki, tüm eleştirilere rağmen, savaşın en ağır günlerinde dahi üretimi ayakta tutmaya çalışan; dağılma ve çözülme tehlikesi yaşayan bir topluma yeniden hareket, disiplin ve üretim iradesi kazandırmayı hedefleyen bir cemiyet olarak da değerlendirilmelidir. Bu yönüyle, yalnızca siyasi bir yapı değil, aynı zamanda zor zamanlarda devletin ve toplumun ayakta kalmasını sağlayan bir organizasyon iradesi ortaya koymuştur.

Bir Okuldan Daha Fazlası: Çiftlik Makinist Mektebi

Çiftlik Makinist Mektebi'nin hikâyesi, bugün açısından da dikkat çekici bir devlet politikası örneğidir. Çünkü burada birbirini tamamlayan dört unsur bulunmaktadır: Eğitim, teknoloji, insan kaynağı ve üretim.

Makine getiriliyor, bununla birlikte makineyi kullanacak insan da yetiştiriliyor. İnsan yetiştiriliyor fakat bu insan yalnızca okulda tutulmuyor; ihtiyaç duyulan bölgelere de gönderiliyor. Tarım makineleştiriliyor fakat bunun amacı yalnızca teknolojik bir yenilik yapmak değil, savaş nedeniyle azalan insan gücünün meydana getirdiği açığı kapatmak. Bu nedenle Çiftlik Makinist Mektebi'ni, Osmanlı'nın savaş yıllarında uygulamaya çalıştığı tarımsal modernleşme politikasının somut örneklerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Asıl Mücadele: Üretimi Durdurmamak

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya bulunduğu gerçek şuydu: Cephede savaşan milyonlarca insanın beslenebilmesi için cephe gerisinde üretimin devam etmesi gerekiyordu. Tarlalar boş kalırsa hem ordu hem şehirler bundan doğrudan etkilenecekti. Bu nedenle tarım, savaşın görünmeyen cephelerinden biri haline geldi.

Yetmiş beş milyon dönümden otuz milyon dönüme kadar gerileyen ekili alanlar, yaşanan büyük krizin boyutunu göstermektedir. Buna rağmen devlet, mevcut şartlar içerisinde üretimi yeniden artırabilmek için insan gücünü, kadın emeğini, teknik eğitimi, tarım makinelerini ve çiftçi örgütlenmesini aynı denklem içerisinde değerlendirmeye çalıştı. Çiftlik Makinist Mektebi de bu mücadelenin sembol kurumlarından biri oldu.

Bugün bu döneme yalnızca savaşlar, cepheler ve siyasi mücadeleler üzerinden bakmak, Osmanlı'nın son yıllarında yaşanan büyük dönüşümün önemli bir bölümünü gözden kaçırmak olur. Çünkü bir devletin ayakta kalması yalnızca askerinin cephede savaşmasına bağlı değildir. O askerin ekmeğini üretecek tarlanın sürülmesine, hasadın yapılmasına ve üretimin devam etmesine de bağlıdır.

İttihat ve Terakki'nin savaş yıllarındaki tarım politikalarının en dikkat çekici yönlerinden biri de tam olarak buydu: Cephede savaşan orduyu ayakta tutabilmek için cephe gerisindeki üretimi ayakta tutmak. Çiftlik Makinist Mektebi ise bu anlayışın en somut örneklerinden biri olarak Osmanlı'nın tarımda eğitim, teknik bilgi ve makineleşme yoluyla üretimi sürdürme çabasının önemli bir hatırası olarak tarihteki yerini aldı.

ÇERÇEVE YASA'YA DAİR

Taciser ÜLKÜ

Türkiye'nin terörden bütünüyle kurtulması millî bir hedeftir. Ancak terörün sona erdirilmesi adına devletin üniter yapısından, Türk milleti kavramından, anayasal vatandaşlık düzeninden, şehitlerin hukukundan ve egemenlik yetkisinden taviz verilemez.

Gelin maddelerin üzerinden tek tek gidelim; Terör örgütünün silah bırakmasının şartlı kabul edilmesi maddesi... Örgütün silah bırakması elbette olumlu bir gelişmedir. Ancak yalnızca bir açıklama yapılması veya sembolik miktarda silah teslim edilmesi yeterli sayılamaz. Şu şartlar birlikte gerçekleşmelidir:

• PKK'nın Türkiye, Irak, Suriye ve Avrupa yapılanmalarının tamamının tasfiye edilmesi;

• KCK, YPG, PYD ve benzeri örgütsel yapıların açıkça kapsam içinde değerlendirilmesi;

• Silah, mühimmat, finansman, lojistik ve propaganda faaliyetlerinin sona ermesi;

• Örgütün feshinin, devletin bağımsız kurumlarınca sahada doğrulanması;

• Örgütsel hiyerarşi, sözde mahkemeler, vergi toplama ve eleman temininin sona ermesi; nihayet,

• Silah bırakmanın geri döndürülemez ve denetlenebilir olması.

TBMM Başkanı da düzenlemede örgütün silah bıraktığının ve münfesih hâle geldiğinin "tespit ve teyit" edilmesini sağlayacak bir mekanizma bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bu ilke doğrudur; fakat denetimin kim tarafından, hangi verilerle ve hangi süre içinde yapılacağı kanunda açıkça yazılmalıdır.

"Genel af değildir" ifadesi tek başına yeterli değildir. Teklifin genel af veya kişiye özel af olmayacağı açıklanmaktadır. Ancak bir düzenlemenin adının "af" olmaması, sonuçlarının af niteliği taşımadığı anlamına gelmez. Şayet düzenleme sonucunda;

• Kesinleşmiş cezalar infaz edilmiş sayılacak,

• Ağırlaştırılmış müebbet veya uzun süreli cezalar fiilen ortadan kaldırılacak,

• Devam eden davalar düşürülecek,

•Örgüt mensupları cezasız biçimde topluma dönecek ise bunun maddi anlamda af olup olmadığı ayrıca tartışılmalıdır. Terör örgütünün talebi veya siyasi pazarlık sonucu, terör suçlarının sonuçlarını fiilen ortadan kaldıran örtülü bir af kabul edilemez. Özellikle öldürme, bombalama, işkence, çocuk kaçırma, uyuşturucu ticareti, haraç, insan kaçırma ve devletin birliğini bozma suçlarına doğrudan katılanlar hiçbir şekilde sıradan bir "topluma kazandırma" programının içine alınmamalıdır.

Pişmanlık gösterenle suçun failini ayırmak gerekir. Bütün örgüt mensuplarını aynı kategoride değerlendirmek hukuken de siyaseten de doğru değildir.

1.Herhangi bir silahlı eyleme katılmamış ve örgütten kendi iradesiyle ayrılmış olanlar,

2.Örgüte lojistik veya propaganda desteği vermiş fakat ağır suç işlememiş olanlar,

3.Silahlı eylemlere katılmış olanlar,

4.Örgüt yöneticileri ve emir-komuta kademesi.

Birinci grup bakımından etkin pişmanlık ve sınırlı infaz kolaylığı düşünülebilir. İkinci grup bakımından bireysel yargılama ve somut katkının ağırlığı esas alınmalıdır. Üçüncü ve dördüncü grup bakımından ise toplu ve otomatik bir kolaylık kabul edilemez. Örgüt yöneticileriyle silaha zorla sürüklenen alt kademe arasında ayrım yapılması gerektiği gibi, bizzat cinayet ve katliam faili olan kişi de sıradan örgüt mensubuyla aynı tutulamaz.

Başvuruların bireysel olması olumlu, fakat yeterli değildir. Basına yansıyan taslağa göre düzenlemeden yararlanmak isteyenlerin altı ay içinde bireysel başvuru yapması ve her kişinin ayrı değerlendirilmesi öngörülmektedir. Toplu af yerine bireysel inceleme yapılması olumlu bir ilkedir. Ancak değerlendirme yalnızca kişinin kendi beyanına bırakılamaz. Şunlar araştırılmalıdır:

• Örgütsel konumu,
• Katıldığı eylemler,
• Verdiği emirler,
• Silah kullanıp kullanmadığı,
• Mağdurların beyanları,
• Örgütün finansmanına katkısı,
• Yurt dışındaki faaliyetleri,
• Sosyal medya ve propaganda faaliyetleri,
• Başka ülkelerde işlediği suçlar.

Kararı yalnızca idari bir kurul vermemeli; yargısal güvence sağlanmalıdır. Şehit aileleri ve gazilerin hukuku sürecin merkezinde olmalıdır. EN HASSAS NOKTAM BUDUR! Şehit aileleri ve gaziler yalnızca törensel açıklamalarla hatırlanmamalıdır. Devlet, terör suçlarının mağdurlarını düzenlemenin asli tarafı kabul etmelidir. Kanunda;

- Mağdurların bilgilendirilme hakkı,
- Görüşlerinin alınması,
- Tazminat haklarının korunması,
- Fail hakkında verilen karara itiraz hakkı,
- Manevi ve psikososyal destek,
- Şehit aileleri ve gazilerden oluşan izleme kurulu gibi güvenceler bulunmalıdır.

Komisyon raporunda şehitlerin ruhunu incitecek ve gazileri üzecek hiçbir girişime izin verilmeyeceği ifade edilmişti. Ancak bu açıklama, bağlayıcı kanun hükmüne dönüşmedikçe siyasi temenni niteliğinde kalır.

"Türk-Kürt barışı" söylemi dikkatle kullanılmalıdır. Türkiye'de Türklerle Kürtler arasında bir savaş veya iki ayrı taraf yoktur. Sorun, Türklerle Kürtler arasında değil, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile bir terör örgütü arasındadır. Bu nedenle "Türk-Kürt barışı," "iki halkın uzlaşması" veya "taraflar arası çözüm" gibi ifadeler, terör örgütünü Kürt vatandaşların temsilcisi konumuna yükseltebilir. Bu kabul edilemez. Doğru yaklaşım şudur: Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşları Türk milletinin eşit ve ayrılmaz mensuplarıdır. PKK hiçbir vatandaş grubunun meşru temsilcisi değildir.

TBMM Komisyonu görüşmelerinde de Türklerle Kürtlerin hiçbir dönemde birbirine düşman olmadığı, esas mücadelenin emperyalizmin vekâlet savaşçısı olan PKK ve uzantılarıyla yürütüldüğü yönünde görüşler kayda geçirilmiştir.

Üniter devlet ve anayasal vatandaşlığın aşağıda belirtilen esasları tartışmaya a çılamaz:

- Anayasa'nın ilk dört maddesi,
- Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter yapısı,
- Türk milleti kavramı,
- Türkçenin tek resmî dil olması,
- Bayrak ve başkent,
- Egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olması.

Terör örgütünün feshi karşılığında;

- Özerklik,
- Federasyon,
- Ayrı anayasal kimlik,
- Etnik temelli vatandaşlık,
- İkinci resmî dil,
- Bölgesel egemenlik,
- Terör örgütünün siyasi muhatap kabul edilmesi gibi talepler gündeme getirilemez.

Terörün sona ermesi, devletin temel nitelikleri üzerinde pazarlık yapılmasının aracı olamaz. Abdullah Öcalan'a özel düzenleme yapılamaz.

Kanun biçimsel olarak genel ifadeler içerse dahi, sonuçları tek bir kişiye özgülenmişse Anayasa'nın eşitlik ve hukuk devleti ilkeleri bakımından sorun doğar.

- Umut hakkı,
- Koşullu salıverme,
- Ev hapsi,
- Özel iletişim imkânı,
- Siyasi aktör veya müzakereci sıfatı gibi sonuçlar doğuracak kişiye özel düzenlemeler kabul edilemez.

Terör örgütü liderinin devletle eşit bir siyasi taraf gibi sunulması, yalnız hukuken değil devletin itibarı ve şehitlerin hatırası bakımından da sakıncalıdır.

Suriye'deki yapılar kapsam dışında bırakılamaz. PKK'nın Türkiye içindeki unsurlarının silah bırakması yeterli değildir. YPG/PYD ve Suriye Demokratik Güçleri adı altında örgütsel, askerî ve ideolojik devamlılık sürüyorsa terör tehdidi sona ermiş sayılmaz. Yasa;

- PKK'nın tüm ad ve yapılanmalarını,
- Sınır ötesi silahlı unsurları,
- Örgütün Avrupa finansman ağını,
- Medya ve propaganda yapılanmalarını kapsamalıdır. Aksi hâlde örgüt yalnızca isim ve coğrafya değiştirerek varlığını devam ettirebilir.

Terör propagandası "demokratikleşme" adı altında meşrulaştırılmamalıdır. İfade özgürlüğü korunmalıdır. Ancak ifade özgürlüğü;

- Terörü övmeyi,
- Şiddete çağrıyı,
- Örgüte eleman kazandırmayı,
- Teröristi kahramanlaştırmayı,
- Örgüt simgeleriyle tehdit oluşturmayı koruyan sınırsız bir alan değildir.

Kürt kökenli vatandaşların bireysel hak ve özgürlükleri ile terör örgütünün kolektif siyasi talepleri birbirinden kesin biçimde ayrılmalıdır.
Görev alan kamu görevlilerine sınırsız "hukuki kalkan" verilmemelidir. Süreçte görev alanlara hukuki koruma sağlanması gündeme gelmektedir. Kamu görevlilerinin kanuni görevleri nedeniyle sonradan keyfî soruşturmaya uğramaması anlaşılabilir.

Ancak bu koruma;

- Suç işleme serbestisine,
- Yargısal denetimsizliğe,
- Gizli ve hukuka aykırı pazarlıklara,
- Kamu kaynaklarının denetimsiz kullanımına dönüşmemelidir.

Devlet görevlisi, kanuna uygun işlemi nedeniyle korunabilir; fakat hiçbir görevli kanunun üstünde değildir.

Meclis süreci şeffaf ve aceleden uzak yürütülmelidir Teklifin 5 Ağustos'ta sunularak en geç 11 Ağustos'a kadar yasalaştırılmasının hedeflendiği yönündeki haberler, böyle tarihî ve ağır sonuçlu bir düzenleme bakımından ciddi kaygı yaratmaktadır.

- Teklif tam metni kamuoyuyla paylaşılmalı,
- Anayasa ve Adalet komisyonlarında ayrıntılı görüşülmeli,
- Şehit aileleri ve gaziler dinlenmeli,
- Barolar, hukukçular ve güvenlik uzmanları görüş bildirmeli,
- Kapalı görüşmeler istisna olmalı,
- Her madde ayrıca oylanmalı,
- Teklif torba kanun yöntemiyle geçirilmemelidir.

Millî güvenliğe ilişkin bazı bilgilerin gizliliği anlaşılabilir. Ancak temel hakları, cezaları ve infazı değiştiren kanun hükümleri kapalı kapılar ardında hazırlanmamalıdır.
Aşağıdaki hususlar desteklenebilir;

- Terör örgütünün kesin ve doğrulanabilir biçimde feshedilmesi,
- Bütün silahların teslim edilmesi,
- Sınır ötesi yapılanmaların tasfiyesi,
- Her başvurunun bireysel değerlendirilmesi,
- Ağır suça karışmamış ve samimi pişmanlık gösterenlere sınırlı imkân tanınması,
- Terör mağdurlarının maddi ve manevi zararlarının giderilmesi,
- Bölgenin ekonomik kalkınması,
- Devlet otoritesinin ülkenin her yerinde eksiksiz kurulması,
- Gençlerin terör örgütlerinin etkisinden korunması.

Kanaatimce karşı çıkılması gereken en önemli konular ise;

- Açık veya örtülü genel af,
- Terör örgütü liderine özel düzenleme,
- Terör örgütünün siyasi muhatap hâline getirilmesi,
- Üniter devlet yapısının tartışmaya açılması,
- Türk milleti kavramının etnik gruplara ayrılması,
- Türkçenin resmî dil statüsünün zayıflatılması,
- Suriye ve Irak'taki örgüt uzantılarının kapsam dışında bırakılması,
- Cinayet ve katliam faillerinin cezasız kalması,
- Şehit ailelerinin ve gazilerin dışlandığı bir süreç,
- Meclis ve toplum denetiminden kaçırılan gizli pazarlıklar.

Sonuçta; Türkiye Cumhuriyeti'nin terörden bütünüyle arındırılmasını, milletimizin huzur ve güven içinde yaşamasını samimiyetle destekliyorum. Ancak terörün sona erdirilmesi amacı; devletimizin üniter yapısından, Türk milletinin birliğinden, millî egemenlikten, adalet ilkesinden ve aziz şehitlerimizin hukukundan taviz verilmesinin gerekçesi olamaz.

BİAT VE BARIŞ

Vural CAMBUL

Biat kültürü her ne kadar evrensel bir durum olsa da tarih boyunca özellikle Doğu toplumlarında daha belirgin biçimde görülmüştür. Belki otoritenin sertliğinin, belki de baskılanmış halkların uzun yıllar yaşadığı travmaların bir sonucu olabilir. Niccolò Machiavelli'nin en ünlü eseri Prens'in 4. bölümünde kolay alınan, zor yönetilen ve zor alınıp kolay yönetilen toplumlardan bahsediyor. Bunları örneklendirirken aristokrasinin mevcut olduğu toplumların kolay alınıp zor yönetildiğini söylüyor; buna örnek olarak da dönemin Fransa'sını gösteriyor. Bir kralın bulunduğunu, ancak onun altında kendi tebaasına sahip ve kraldan hoşnut olmayan derebeylerinin olduğunu ve Fransa'nın kolay alınıp aynı derebeylerin birbirlerinden farklı ve çatışan isteklerinin olabileceğini düşünerek zor yönetileceğini söylüyor.

Zor alınıp kolay yönetilecek örnekte ise Osmanlı İmparatorluğu var. "İskender'in fethettiği Darius Krallığı, neden İskender'in ölümünden sonra isyan etmedi?"sorusundan yola çıkarak, her şeye muktedir, tek bir mutlak hükümdarın olduğu, diğer görevlilerin ise kişisel olarak hiçbir gücünün olmadığı, yani muhalif bir hareketin boy gösteremeyeceğini belirtmektedir. Halk açısından da hükümdarlara her zaman sadık olunduğu, bu nedenle eğer bu ülke ele geçirilmek istenirse tüm merkez ordusunun yok edilmesi gerektiği izah etmiştir. Fetih başarıyla gerçekleştirildiğinde ise, başka bir alternatif olmadığından halkın mevcut yeni yönetime biat edeceği düşünülebilir.

Bir Avrupalının gözünde bu ayrım söz konusuyken ve bunu tarihsel perspektiften inceleyebiliyorken Machiavelli'ye hak vermemek mümkün değil. Machiavelli'nin bu tespitlerini yalnızca dönemin devlet yapıları üzerinden değil, toplumların otoriteyle kurduğu ilişki üzerinden de okumak mümkün. Bu açıdan bakıldığında, biat kültürünün toplumların siyasal davranışları üzerindeki etkisi de ayrıca sorgulanmayı hak ediyor. Günümüzde de değişen bir şey olmadığını, özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki bazı toplumların demokrasiye geçiş çabalarında ciddi sorunlar yaşadığını görüyoruz. Arap Baharı bir demokrasi denemesi mi, yoksa mevcut diktatörlerin nöbet değişimi mi olduğunu ise zaman gösterecek.

Benim şahsen takıldığım konu ise ülkemizde yaşanan barış süreci ve bunun etkileri. Elbette yıllardır süregelen bu büyük can kayıplarının yanı sıra, bu bölgede yaşanan ekonomik istikrarsızlık ülkemizin önünde büyük bir engel olarak durmakta. Tabii ki devletimiz de buna önlem olarak arayışlara girmiş, bunun sonucunda da detayları herkesçe malum bu süreç ortaya çıkmıştır. Burada gördüğüm sorun, halkın da barış istemesine rağmen sürecin şeklinin halkın iradesinden ziyade merkezi otorite ile devlete isyan eden terör örgütü arasındaki ilişkiler üzerinden belirlenmesidir. Bu nedenle sürecin tarafları ve muhatapları konusunda ciddi soru işaretleri ortaya çıkmaktadır. Oradaki devlet ile teröristler arasında kalmış ve yıllarca acı çekmiş halkı muhatap almak yerine, şehitlerimizin kanına girmiş alçak bir terör örgütünün muhatap alınması kanaatimce toplumun önemli bir kesimi tarafından destek görmemektedir. Fakat halk, kendi gözünde kahraman ilan ettiği liderlere yönelik bağlılığından hiçbir ödün vermiyor. Az evvel bahsettiğim gibi, bu bağlılığı biat kültürü de beslemekte. Buna rağmen halkın, kalıcı bir çözüme ulaşılacağına içten içe inanmadığını düşünüyorum.

Aynı durum cani terör örgütünü destekleyen sempatizanlar için de geçerli. Onlar da daha önce uygulanan yöntemlerin kendilerine daha fazla zarar verdiğinin ve bu sürecin provokasyona ve dış kışkırtmalara açık olduğunu farkındadırlar. Ancak aynı biat kültürü nedeniyle bu duruma karşı çıkamamakta, içten içe şüphe duymaktalar. Bu durum sadece terör örgütünü destekleyen sempatizanlar için değil, desteklemek zorunda bırakılan, sahip çıkılmayan vatandaşlar için de geçerli. Her ne kadar sürece samimiyetle bağlı olan ve bunun başarılı olacağını düşünen insanlar olsa da ilk düğmenin yanlış iliklendiği kanaatindeyim. Mecliste birlik sağlansa bile sürecin halk nezdinde kabul görmediği aşikar.

Biat kültürünün bu sorgulamalar dışında bırakılması Doğu toplumlarının sosyolojisine tezat bir durum oluşturuyor. Her karşı çıkışın isyan olmadığını, her kabullenişin ise rıza anlamına gelmediğini insanların anlaması gerekiyor. Yoksa Hakkâri'nin dağlarında gönlümce gezmeyi, Munzur'da rahatça dolaşmayı, oradaki halkla iç içe sohbetler etmeyi, sorunsuz ticaret yapmayı kim istemez ki? Muhakkak orada bir sorun var ve çözülmesi gerekiyor. Umarım devletimiz doğrusunu yapar ve kimi muhatap alıp kimi almayacağını bilir; -hiç yoksa- bu konuda bizi rahatlatır.

LİYAKATSİZLİK ŞEMSİYESİNİN KARANLIĞINDA: BASKI

İlayda AYAZ

Günümüzde Türkiye'de gençlerin karşı karşıya olduğu sorunlar konuşulduğunda genellikle ekonomi, işsizlik, hayat pahalılığı veya gelecek kaygısı gündeme geliyor. Elbette bunlar son derece önemli meselelerdir. Ancak bana göre bütün bu sorunların temelinde, çoğu zaman görünmeyen fakat hayatın her alanında hissedilen daha büyük bir problem bulunmaktadır: baskı.

Bugün Türk gençliği üniversitede baskı görüyor, aile içerisinde baskı görüyor, iş hayatında baskı görüyor, sosyal medyada baskı görüyor ve siyasette baskı görüyor. Gençlerin ne düşüneceğine, ne söyleyeceğine, nasıl yaşayacağına ve hatta bazen neye inanacağına başkaları karar vermeye çalışıyor. Fikirlerini ifade edenler etiketleniyor, sorgulayanlar rahatsız edici bulunuyor, eleştirenler ise çoğu zaman hedef haline getiriliyor. Ancak burada sormamız gereken çok önemli bir soru var: Bu baskıyı kim kuruyor? Daha önemlisi, bu baskıyı kurma hakkını kendinde gören insanlar gerçekten bunu hak ediyor mu? Çünkü bana göre Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri, baskının kendisinden önce, baskıyı mümkün kılan liyakatsizlik düzenidir. Bir toplumda liyakat düzeni bozulduğunda özgürlük de zedelenir. Çünkü bilgiyle, başarıyla ve emekle yükselmeyen insanlar, bulundukları makamları koruyabilmek için baskıya ihtiyaç duyarlar. Baskı çoğu zaman güçten değil, yetersizlikten doğar. Kendisine güvenen insan farklı fikirlere tahammül eder. Kendisine güvenen insan eleştiriden korkmaz. Ancak yetersizlikle elde edilmiş makamlar eleştiriyi tehdit olarak görür.

Bunun en net örneklerinden biri üniversitelerdir. Üniversiteler özgür düşüncenin, bilimin ve sorgulamanın merkezi olması gereken kurumlardır. Gençlerin farklı fikirlerle tanıştığı, kendilerini geliştirdiği ve geleceğe hazırlandığı yerlerdir. Fakat bugün birçok genç üniversitelerde fikirlerini rahatça ifade etmekten çekiniyor. Çünkü yanlış anlaşılmaktan korkuyor, dışlanmaktan korkuyor, notları üzerinden baskı görmekten korkuyor veya sadece farklı düşündüğü için hedef gösterilmekten korkuyor.

Burada şu soruyu sormamız gerekiyor: Öğrencilerin üzerinde otorite kuran insanların ne kadarı gerçekten alanında örnek gösterilecek bir akademik birikime sahip? Ne kadarı öğrencilerinin gelişimini kendi egolarının önünde tutuyor? Ne kadarı farklı düşünceleri tehdit değil, zenginlik olarak görüyor? Bilgi sahibi olan insan tartışmaktan korkmaz. Gerçek akademisyen soru sorulmasını ister. Çünkü bilim zaten soru sormakla ilerler. Ancak bilgi yerini ünvana bıraktığında, saygı yerini korkuya bırakmaya başlar. İşte o zaman üniversiteler düşüncenin değil, baskının hâkim olduğu alanlara dönüşür.

Benzer bir tablo aile hayatında da karşımıza çıkıyor. Türk aile yapısı her zaman toplumumuzun en güçlü yönlerinden biri olmuştur. Ancak bazen gençlerin karşılaştığı en büyük baskılardan biri de aile içerisinde ortaya çıkabiliyor. Birçok genç hangi bölümü okuyacağına, hangi mesleği yapacağına, nasıl bir hayat yaşayacağına veya hangi hayalleri kuracağına kendisi karar veremiyor. Sürekli başkalarının beklentilerini taşımak zorunda kalıyor. Oysa her neslin kendi yolunu çizme hakkı vardır. Aileler çocuklarını korumak ister ve bu son derece doğaldır. Fakat korumak ile kontrol etmek arasında çok büyük bir fark vardır. Bir genci sürekli yönlendirmek, sürekli baskılamak ve sürekli korkular üzerinden yönetmek onu güçlü bir birey haline getirmez. Tam tersine, özgüvenini kaybetmesine neden olur. Güçlü bir toplum ancak özgüven sahibi bireylerle kurulabilir.

İş hayatına baktığımızda ise baskının farklı bir yüzüyle karşılaşıyoruz. Bugün gençlerden sürekli deneyim isteniyor. Yeni mezun bir gençten yılların tecrübesi bekleniyor. Düşük ücretlere razı olması bekleniyor. Ses çıkarmaması bekleniyor. Daha fazla çalışması bekleniyor. Ancak aynı zamanda geleceğini planlaması, kendisini geliştirmesi ve başarılı olması da isteniyor.

Buradaki temel sorun şudur: Eğer bir sistemde başarıdan çok bağlantılar konuşuluyorsa gençlerin umudu kırılır. Eğer bir sistemde emekten çok tanıdıklar değer görüyorsa gençlerin adalet duygusu zarar görür. Eğer bir sistemde liyakat geri plana atılıyorsa gençler geleceğe olan inançlarını kaybederler. Bugün birçok genç yalnızca ekonomik sebeplerle değil, adalet duygusunun zedelenmesi nedeniyle de umutsuzluk hissediyor.

Gelelim siyasete. Belki de baskının en görünür olduğu alanlardan biri burasıdır. Siyaset normal şartlarda fikirlerin yarıştığı bir alan olmalıdır. İnsanlar düşüncelerini özgürce ifade edebilmeli, eleştirebilmeli ve tartışabilmelidir. Ancak günümüzde çoğu zaman fikirlerden çok kimlikler konuşuluyor. Bir görüşe sahipseniz sizi hemen bir kutuya yerleştiriyorlar. Bir eleştiri yaptığınızda sizi karşı tarafın adamı ilan ediyorlar. Bir konuda destek verdiğinizde başka bir etiket üzerinize yapıştırılıyor. Oysa özgür düşünce tam da bunun karşısında durur. Bir insan aynı anda hem iktidarı hem de muhalefeti eleştirebilir. Bir insan herhangi bir siyasi partiye bağlı olmadan da ülkesini sevebilir. Bir insan hiçbir grubun parçası olmadan da fikir sahibi olabilir. Özellikle muhalif Türk milliyetçisi gençler bu baskıyı çok daha yoğun hissediyor. Çünkü çoğu zaman iki farklı taraftan baskı görüyorlar. İktidarı eleştirdiklerinde bir kesimin hedefi haline geliyorlar. Muhalefeti eleştirdiklerinde başka bir kesimin hedefi haline geliyorlar. Bazıları onları fazla muhalif buluyor, bazıları ise yeterince muhalif bulmuyor. Ancak asıl mesele şudur: Türk milliyetçiliği hiçbir siyasi partinin tekeline bırakılamayacak kadar büyük bir fikirdir. Muhalif olmak düşman olmak değildir. Eleştirmek ihanet değildir. Sorgulamak suç değildir. Tam tersine, bir ülkeyi gerçekten seven insanlar yanlış gördükleri şeyleri dile getirirler. Çünkü kayıtsızlık sevginin değil, vazgeçmiş olmanın göstergesidir.

Bugün yaşadığımız birçok baskının temelinde aslında aynı problem yatıyor: liyakatsizlik. Çünkü liyakat yalnızca işe alımlarla ilgili bir kavram değildir. Liyakat bir adalet meselesidir. Liyakat bir ahlak meselesidir. Liyakat bir devlet meselesidir. Liyakatin olmadığı yerde torpil vardır. Torpilin olduğu yerde adaletsizlik vardır. Adaletsizliğin olduğu yerde ise baskı kaçınılmaz hale gelir. İşte bu yüzden baskıyla mücadele etmek istiyorsak önce liyakatsizlikle mücadele etmek zorundayız. Çünkü baskı sonuçtur. Sebep ise çoğu zaman liyakatsizliktir.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk gençliğine hitap ederken ona itaat etmeyi değil, sorumluluk almayı öğretmiştir. Cumhuriyeti gençlere emanet ederken alkışlayan bir gençlik değil, gerektiğinde mücadele eden, gerektiğinde yanlışlara karşı duran, düşünen ve sorgulayan bir gençlik hayal etmiştir. Bugün de Türk gençliğinin ihtiyacı olan şey budur. Daha fazla cesaret, daha fazla sorgulama, daha fazla üretim ve daha fazla liyakat talebi. Çünkü gençlerin ihtiyacı daha fazla slogan değildir. Daha fazla kavga değildir. Gençlerin ihtiyacı daha fazla adalet, daha fazla fırsat eşitliği, daha fazla özgürlük ve daha fazla liyakattir.

Bize sürekli susmamız öğütleniyor. Yanlışları görmezden gelmemiz isteniyor. Fikirlerimizi kendimize saklamamız tavsiye ediliyor. Ancak bu ülkenin tarihi susanların değil, konuşma cesareti gösterenlerin tarihidir. Bu ülkenin tarihi korkanların değil, mücadele edenlerin tarihidir. Türk gençliği korkmayacaktır. Türk gençliği susmayacaktır. Türk gençliği geleceğini başkalarının insafına bırakmayacaktır. Çünkü özgürlük cesaret ister. Adalet mücadele ister ve gelecek, ona sahip çıkmaya cesaret edenlerin olacaktır!

BİR GERÇEĞİN MASALI: SAHRADAKİ SU

Anıl KARA

Geçmiş zamanların, zemheri yıllarından...

Asrın en derinlerinde; dili, ayakları ve cismi olan bir karanlık yaşardı. Bu karanlığın varlığı insan yığınlarının fikirlerine ve yüreklerine sirayet edebilmekle mümkündü. Eğer bir insan dimağında yer bulabilirse diğerlerine sirayet edebilir ve bu suretle büyüyebilirdi. Tüm emeli ise bundan, yani hayatta kalabilmekten ibaretti.

Bu karanlık, bir zaman bizim beldemize de geldi. Kâh halkın arasına karışıp peykelere oturur kâh sokaklarda volta atar, geleni gideni selamlardı. Hayatı bulunduğu beldenin insanlarına bağlı olan bu karanlığın, kendini sevdirmesi gerekirdi. Ancak bu yolla onların bilinç mahzenlerinde bir yer bulabilir, orada en güvenli saraylarını inşa edebilirdi. Karanlık, yayıldıkça yayıldı; bir hayli tanındı. Kendini sevdirmekteki hüneri herkesçe bilindi. Her nasılsa dimağların süzgecinden sıyrıldı, gönüllerin vicdan perdesini yırttı. Üstelik çağının en mukaddes dairesine iltica etti: din... İnsan bilincinde öyle efsunlu bir hastalığa dönüşüyordu ki tüm fikir ve vicdanını kuşatarak onu özünden koparan, kimliğinden alıkoyan bir tür hastalık mı demeliydi... Yoksa asrın deliliği mi? Sirayeti o kadar sinsi ve muktedir ki insanın basiretini bağlayıp, onu menfaatin arzusunda yakar; böylece kimseleri akla sevk etmez, düşündürmezdi. Dili, koca beldemizin iki ucunu gölgeleyecek kadar uzun; ayakları bir devinki kadar büyüktü! Fakat bu çirkin ve kirlenmiş uzuvları, dinimin örtüleri altında o kadar da eğreti durmuyordu.

Yine de bir kısım insan vardı ki dimağları henüz karanlığa batmış değildi. Bu temiz örtülerin altında çirkin bir karanlık olduğuna inanmakta cesurdular. Özünü iyi tanıyan, o örtülerin altında yatan çirkinliği görmekte istidadı olan bu azınlık, ne var ki bu hasta kalabalığın karşısında zayıf kalıyordu. Bir elinde yürekleri öteki elinde bilinçleri tutan bu hızla köhnemiş karanlığa karşı silahsızdılar. Gitgide azalıyor, yitiyorlardı. Bu hâl ile karanlık amansız bir hızla yayıldı, ta ki aklın hududunu aşıp gönüllere taştı. Değdiği ne varsa ya yıktı ya eskitti. Beldemiz, hızla yayılan bu hastalığın ağırlığı altında, çürümüş bir cesedin kemikleri kadar dayanabilirdi.

Ne yapmalıydı? Evlerimizin, akıllarımızın hatta hayallerimizin bile kimliği bu illetin sancısı ile kıvranıyordu. Beldemizin hüviyetini teşkil eden tüm değerler altüst olmuştu. Hastalığın sirayet ettiği her nazar kirleniyor ve kimde özünden bir tutam kalmışsa, ona binbir çeşit kisveler giydiriyordu. Beldemiz, dehşetli bir yıkımın arifesindeydi.

Derken, tüm bu zemheriliğin ve karanlığın kol gezdiği meydanlara bir şey çıkıverdi. Ne olduğunu anlamak o kadar güçtü ki... Zayıf, bitkin bir ihtiyar gibi... Kollarını omuzlarına attığı iki delikanlı olmasa ayakta dahi duramayacak kadar kuvvetsizdi. Söylendiğine göre eskiden bizim beldemizin camilerini, evlerini hatta insanlarımızın yüreklerini dolduracak kadar geniş ve cömert bir aydınlıkmış. Onun da kuvveti insanların yürek ve akıllarında yer bulmakla mümkünmüş. Meğer asırlar boyu birbirleriyle mücadeleye tutuşmuşlar. Çok uzun yıllardır karanlık galip gelmişse de mağlup olduğunu görenler de olmuş. Gücünü, bulunduğu beldeden alan bu köhne karanlığın mağlup olması için tek yol varmış: Beldemizin, bu ışık huzmesini tekrar bir aydınlığa kavuşturması...

Bu nasıl mümkün olabilirdi? Bütün belde nasıl bir araya gelebilir, aynı anda nasıl hareket edebilirdi? Kusursuz bir vezin istemez miydi? Şu muazzam kalabalığın bu denli ahengi için her biri muhteşem münferit gayretler gerekmez miydi? Belki de bu savaş bireylerin savaşıydı. Beldemiz, bu karanlığa mahkûm olmadan evvel, her bireyin kendi içinde verdiği savaşın bir cenk meydanından başka neyiydi ki? O beldeye bir hüviyet bahşeden, huzuru yahut endişeyi tesis eden biz değil miydik? Öyleyse bireylerin galibiyeti, beldemizin zaferi olmalıydı. Her nefer kendine karşı gireceği harpte galip gelmeli ve özüne yaraşır bir aydınlığı tesis etmeliydi. Bu meydanın askeri de bizdik, kumandanı da... Bu meydanın karanlığı da aydınlığı da...

Derhal bir kılıç kuşanmalıydı o hâlde! Karanlığı kesebilen, zihinlerin kanını akıtabilen bir kılıç... Öyleyse bu kılıcın bir efsanesi olmalıydı. Yoksa nasıl bir kılıç zihinleri lime lime doğrayabilirdi? Doğrasa bile bir zihnin kanı hangi

hangi renk akardı? Belki de insanlık tarihinin en eski silahıydı bunlar: İlmin ya da cehaletin demiriyle dövülen her kılıç bir zihni, aydınlığı veya karanlığı deşebilirdi. Bu meydanın yegâne silahı da bu kulpsuz kınsız kılıçlardı. Elle tutulmaz, gözle görülmez... Bilginin veya bilgisizliğin taşıyla bilenmiş kılıçlar.

İşte aydınlık, işte karanlık... Tüm zorbalığını, yanından ayırmadığı heybesinde taşıyan bu karanlık; dimağların iki ucu boyunca uzanmış, yüreklerin aydınlığını kolluyordu. Aydınlıksa, Sahra'daki bir su kadardı. Kıymetli, kıt; fakat mevcut...

Artık harbin destanını yazacak olan da Sahra'daki bu suydu. Bu sudan içen şuurlu neslin alametiyse, karanlığa meydan okuyan şu iki cesur mısra olacaktı:

İşte peşrev, işte meydan! İşte sen ve işte belden!
Farkı yoktur aklının beş kemiği kırılmış belden!

Lâkin dünyamızın kadim bir geleneğidir; kurtuluşun neferleri alkışlarla değil yuhalarla karşılanacaktı. Alınlarına çarpıp ayaklarına düşen güller değil taşlar olacaktı. Çırılçıplak bir çölün sinesine düşen, bir damla suyu andıran taşlar... İşte sahradaki bir katre suyun peyda olacağı taşlar! Aydınlığın sırtında bir kırbacı şaklatan taşlar!

Karanlığın en kadim yalanlarıyla boyanmış bu taşlar, onları yolundan alıkoyacak mıydı? Elbette hayır! Alıkoymak şöyle dursun; onlara mukaddes gayenin peşinde kırıldıkça pekleşen kemikler; kanadıkça sertleşen etler verecekti. Çünkü bu nesil, çağlar boyu yalanın orduları olduğunu bilirdi. Öyle ya hangi yalan yayıldıkça doğrulurdu? Bin ulus da özümsese; bir yalanın hamuruyla hangi gerçek yoğrulurdu?

Derken... Günler haftaları, haftalar ayları kovaladı. Her taş engin bir serinlikle düştü sahranın çıplak sinesine. Ne tuhaftı, sorular artık öfkeye değil düşünmeye sevk etti. Bir öğretmen ezberi değil, anlamayı öğretti. Bir imam hutbede korkuyu değil, merhameti öğütledi. Bir âdemin muhayyilesinde yeniden bir hülya aks etti. Aydınlık, toprağın altındaki kökler gibi sessizce yürüdü. Hâlbuki hiçbir şey yeni değildi. Düşünmek, binlerce yıllık eylemdi yahut merhamet, çok eski bir fazilet... Ya ne oldu? Bu taşlar Musa'nın asasını vurduğu taşlar mı ki bağrından sular fışkırdı? Ne oldu da şu çırılçıplak sahrada bir serinlik çağladı? Binlerce yıldır var olan bu erdemler gün yüzüne niçin henüz çıkabildi? Hâlbuki ortada bir mucize yoktu. Beldemize bir peygamber gönderilmemiş yahut imkânın sınırlarını zorlayan hiçbir şey yaşanmamıştı. Yoksa bunca yıkım kadim bir gücün çağırdığı felaket değil miydi?

Meğer bu korkunç karanlık insanımızın vehminde büyüyen bir gölgeydi. –Sanılanın aksine- bir cismi yoktu. O bilenmiş pençeler, sivrilmiş dişler, kirlenmiş uzuvlar... Hepsi bir vahamet... Beldemiz, yıllarca bir korkuyu büyütmüştü. Ta ki bir dimağ; bir kandil yakıncaya, vehimdeki o gölgeyi kovuncaya dek... Aydınlık hür sesiyle gürledi. Artık dimağları öfke dizginlemiyordu. Fikirler bir inancın bağnazlığından sıyrılmıştı. Yürekler insafla palazlanmış, birbirini boğazlayan kanlı eller yıkanmış, başlarda gezen ayaklar suya inmişti.

Anlaşıldı ki beldemizin bu azılı düşmanı karanlık değildi; karanlığa alışmış gözlerdi! Aydınlık, bu gözlere bir sancı gibi doğdu ve karanlık, bir sanrı olup batacaktı.

RİTÜELLER BİR DİNE DÖNÜŞEBİLİR Mİ?

Abdüssamet DALKIRAN

Eski Türklerin dini konusunda 19. yüzyıldan beri çeşitli araştırmalar yapılmış; özellikle 20. yüzyılın ortalarında Abdülkadir İnan, Hikmet Tanyu ve İbrahim Kafesoğlu, Harun Güngör gibi tarihçiler bu konuda hem makaleler hem kitaplar yazmıştır. Bu tarihçilerden İnan ve Tanyu arasındaki tartışmalar dinin ne olduğu, kalıntıların nasıl değerlendirilebileceği konusunda aralarında çok sefer tartışmışlardır. Tanyu'nun yazmış olduğu "Türklerin Dini Tarihçesi" isimli kitabının ilk kısmı İnan'ın ısrarlı "Şamanist" iddialarına cevap niteliğinde olmuş ve Tanyu da kitabında bu iddialara cevap verdiğini ısrarla belirtmiştir. İki tarihçinin haricinde Kafesoğlu'nun "Türk Milli Kültürü" isimli eserinde Şamanizm'i gelenekler açısından değerlendirmesi ve İnan'ın ongunlara "put" bu yüzdendir ki Türklere "putperest" görüşlerine cevap olmuştur. Eliadenin ise "Şamanizm" eserinde Şamanizm'i bir din değil bir ritüel olarak nitelendirmesi Şamanizm konusuna farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Tüm bu görüşlerin haricinde Batılı fikir adamı ve tarihçi Jean Paul Roux'un "Türklerin ve Moğolların Eski Dini" kitabında ağırlıklı olarak "Türklerin Şamanizm inancına sahip olduğu" görüşünün verilmesi Tanyu'nun fikirlerini desteklemektedir.

Roux'un haricinde İnan'ın öğrencisi Bahaeddin Ögel'in "Türk Mitolojisi" kitabında Türklerde birçok Tanrı'nın var olduğundan bahsedilmesi, her şeyin bir ruhu olduğuna inandıkları ve hangi doğa olayını nasıl nitelendirdiklerini yazması İnan'ın iddialarını güçlendiren bir diğer etmendir. Fakat Ögel'in kitabında ağırlıklı olarak Güney Sibirya ve Altaylardan söz edilmiş, Orta Asya'daki dini inanışlardan yeteri kadar bahsedilmemiştir. Bu da bize gösteriyor ki Şamanizm denilince aklımıza ilk olarak Orta Asya değil Güney Sibirya ve Altaylar gelmelidir. Nitekim İnan'ın "Tarihte ve Bugün Şamanizm" kitabında yer alan Şaman-Kam ve Hayatı isimli makalesinde Şamanların toplum içinde özellikli olmadığını belirtmesi yine Şamanizm'i dinin merkezine koymamız gerektiğini hatırlatmaktadır. İnan'ın aynı kitapta yer alan makalelerine genel olarak baktığımızda ise Güney Sibirya ve Altaylarda görülen bazı olayları genelleyerek Hunlara ve Türk Kağanlığına atfettiğini görürüz. Biz çalışmamızda Şamanizm'in niye dinin genel bir adı olamayacağını belirteceğiz ve kültürel devamlılık açısından Eski Türklerden günümüze ulaşan bazı ritüelleri açıklayacağız.

Eski Türk İnancı "Gök Tanrı"nın Esasları

Eski Türkçede "k>g" değişiminden dolayı Orhun Abidelerinde yer alan "Kök Tengri" kavramı günümüz Türkçesinde "Gök Tengri-Tanrı" diye geçer. Tanrının yüceliğini belirtmek için kullanılan en eski Türkçe sözcük "üze" olmuştur. Eski Türklerde, kendisine bazen Gök-Tanrı (Kök-Tengri) bazen ise Türk Tanrısı denilen bir yaratıcıya inanılması Türklerin tek ilahlı bir anlayışı taşıdıklarını gösterir mahiyettedir. Türklerde tek bir Tanrı'nın yanında atalar kültü, tabiat kuvvetlerine inanma ve ölüm kültleri gibi birçok inanış bu dini anlayışı desteklemiştir. Hayatlarını Tanrı'nın sevgisini kazanmak ve cennetine (uçmağ) gidebilmek için idame ettiriyorlardı. Her olayı, Tanrı'nın gazabına ve hayrına bağlıyorlar; ona karşı gelmekten korkuyorlardı. Nitekim 328 yılında bir Türk hükümdarı bir başarısı üzerine kollarını semaya kaldırarak "Ey Gök (Tanrı) sana şükürler olsun" diye dua eder. Başka bir örnekte de Hun hükümdarı Liu Yüan, Çin prenslerinin birbiri ile mücadeleleri karşısında "Gök'ün iradesine karşı gelinmez." diyerek mutlak gücün, hâkim gücün Gök Tanrı olduğunu dile getirmiştir.

Eski Türk İnancı "Gök Tanrı"nın Esasları
Eski Türkçede "k>g" değişiminden dolayı Orhun Abidelerinde yer alan "Kök Tengri" kavramı günümüz Türkçesinde "Gök Tengri-Tanrı" diye geçer. Tanrının yüceliğini belirtmek için kullanılan en eski Türkçe sözcük "üze" olmuştur. Eski Türklerde, kendisine bazen Gök-Tanrı (Kök-Tengri) bazen ise Türk Tanrısı denilen bir yaratıcıya inanılması Türklerin tek ilahlı bir anlayışı taşıdıklarını gösterir mahiyettedir. Türklerde tek bir Tanrı'nın yanında atalar kültü, tabiat kuvvetlerine inanma ve ölüm kültleri gibi birçok inanış bu dini anlayışı desteklemiştir. Hayatlarını Tanrı'nın sevgisini kazanmak ve cennetine (uçmağ) gidebilmek için idame ettiriyorlardı. Her olayı, Tanrı'nın gazabına ve hayrına bağlıyorlar; ona karşı gelmekten korkuyorlardı. Nitekim 328 yılında bir Türk hükümdarı bir başarısı üzerine kollarını semaya kaldırarak "Ey Gök (Tanrı) sana şükürler olsun" diye dua eder. Başka bir örnekte de Hun hükümdarı Liu Yüan, Çin prenslerinin birbiri ile mücadeleleri karşısında "Gök'ün iradesine karşı gelinmez." diyerek mutlak gücün, hâkim gücün Gök Tanrı olduğunu dile getirmiştir.

Atalar Kültü

Eski Türkler, atalar kültü gereğince ölmüş ataları anar ve onlara kurban sunarlardı. Atalarına ait her türlü hatırayı sahiplenir ve onların mezarlarına yapılacak kötülükleri savaş kabul ederlerdi. Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar, atalarının kutsal gördüğü mağaralarda onlara kurban sunarlar ve orayı mezbaha çeviririlerdi. Bu kült çerçevesinde, ölen kişinin yanında, at, kap-kacak, kılıç, hançer gibi ona ait birçok eşya da gömülürdü. Türkler, atalar kültünün bir de tabiat kuvvetlerine inanırlardı.

Tabiat Kuvvetlerine İnanma

Tabiat kuvvetlerine inanç gereğince doğada yer alan ateş, ağaç, dağ vb. unsurların onları koruduğuna hatta ruhların olduğuna inanırlardı. Nitekim Göktürklerde ve Tobalarda kurban sunma âdeti yıldızların hareketlerine göre belirlenmiştir. Bu kurban sunma âdetinden sonra etrafa "Kayın Ağacı" dikerek orayı kutsal orman haline getirirlerdi. Kayın Ağacı, doğurganlığı ve hayatı temsil ettiğinden en çok kutsal görünen ağaç olmuştur. Göğün gürlemesini ise Gök-Tanrı'nın gazabına bağlıyorlardı. Eski Türk inancının esaslarının bir nevi birleşimi olarak bir de Türk Kozmolojisi (Evren tasavvuru) ile Türk Kozmogonisi (yaratılış) unsurları vardı.

Kozmoloji (Evren Tasavvuru)

Türklerin genel dini olan Gök-Tanrı inancı çerçevesinde gelişen kozmoloji anlayışında Gök, gökyüzü, yıldızlar, hava boşluğu, gezegenler, dünyanın şekli ve adlandırılması, hava olaylarının oluştuğu yer, yaşadığımız yer her biri farklı isimlendirilmiş ve hepsine farklı anlamlar yüklenmiştir. Türkler, göğü bir kubbe, bir çadır olarak algılamışlardır. Nitekim Oğuz Kağan Destanında "gökyüzü çadırımız olsun" denmiştir. Göğü 9 kat olarak betimlemişler ve gök kubbesinin sürekli dönmesine ise "Gök Çıkrığı" demişlerdir. Keza bu 9 kat algısı, 9 sayısı şamanların törenlerinde ve hakanın seçilme töreninde de kendini göstermiş olup gezegenlerin sayısını da 9 olarak belirlemişlerdir.

Şamanlar, törenlerinde göğe çıkarken 7. katta Ay'a, 8. katta Güneş'e, 9. katta da Tanrı'ya ulaşırlar. Hava boşluğuna ise "kalıg" derlerdi. Bu "kalıg"ta insan harici diğer canlılar yaşardı.

Bu doğrultuda Kaşgarlı, "Kerkes kuşu, yüksek kalıgdan çakar" demiştir. Dîvânü Lügâti't Türk'te (DLT) bu söz, sema, gök anlamlarıyla da karşımıza çıkar. Kutadgu Bilig'de (KB) ise "Kalıg Kuşları" diye geçer. Gök cisimlerine gelince İslamiyetten önceki Türk inancına göre Güneş, doğunun; Ay ise batının sembolü olmuştur. Çeşitli Türk Destanlarında güneş dişi ay ise eril olarak algılanmıştır. Diğer gök cisimleri olan gezegenler ve yıldızlara gelince, eski Türkler, gezegenleri "ülker" diye isimlendirmiş ve onların sayısını 9 olarak belirlemiştir. Sıcak ve soğuk havaların sebebini gezegenlerin hareketleri sanmışlardır. Yıldızlara da birtakım isimler vermiş ve onların ruhlarına inanmışlardır. Nitekim yıldızların hareketlerine göre kurban etme törenlerinin zamanını belirliyorlardı. Bu yıldızların isimleri DLT'de Müşteri (Jüpiter) yıldızına, "Erentüz"; Terazi (Mizan) yıldızına,"Kara-Kuş"; Ülker (Süreyya) yıldızına, "Ülker"; Yedi Kardeşlere, "Yetigen"; Kutup yıldızına "Temür-Kazzuk"; Merih (Mars) yıldızına da "Bakır-Sokum" denmiştir. Şüphesiz bu yıldızların en önemlisi Kutup yıldızı olmuştur. Eski Türkler, kutup yıldızını "göğün direği" olarak görmüşler ve şamanlar törenlerinde göğe çıkarken kutup yıldızından geçmek zorundaydılar. Bu sebeple "göğün kapısı" adını da almıştır. Eski Türklerde dünya algısı ise iki açıdan olmuştur. Birincisi; bu dünyaya ölümlü (ölüglü) denmiştir. İkinci ise ahrete Ebedi Dünya (Menggü Acun) denmiştir. Acun kelimesi eski Türkler tarafından dünya kelimesinin karşılığı olmuş olup, yaşayan varlıkların tümüne "Acunlar" dünyalık olmaya ise "Acunluk" dendi. Acun'u kendi devletleri gibi dört köşe olarak algılamışlar ve bu algılayış abidelere de "tört bulung" (dört taraf) diye yansımıştır.

Şamanizm Nedir?

Güney Sibirya ve Altaylar kökenli olan Şamanizm, paganizm ve Eski Türk Dininden izler barındıran ritüeller bütünüdür. Tunguzca kökenli olan Şaman kelimesine ilk olarak 17. yüzyılda rastlanılmış ve Eski Türk dininde şifacı, büyücü, otacı olarak adlandırılan Kamların yerine kullanılmıştır. Bu yüzyıldan sonra da Şamanizm, yanlış bir tanımlama olarak Eski Türk Dininin tamamını temsil edecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktada Eliade şöyle demektedir:

"Asyanın ortalarını ve kuzeyini kaplayan bütün bu geniş alan içinde toplumun sihirsel/dinsel yaşamı hep şaman çevresinde döner. Bu elbette onun, kutsal olanla elleşen tek kişi olduğu ve dinsel etkinliğin bütünüyle onun tekelinde bulunduğu anlamına gelmez. Birçok kabilelerde şamanın yanı sıra kurban sunucu bir de rahip vardır; ayrıca her aile reisi evdeki dinsel yaşamın da başıdır."

Görüldüğü gibi Şamanizm'i bir din olarak nitelendirmek zordur. Diğer bir açıdan Şamanist inanışta var olan Ateş, Su, Toprak, Dağ, Yer Yüzü, Yer Üstü gibi inanışlar, Türklerin eski dini olarak nitelendirilen Gök-Tanrı inancında da vardır. Gök-Tanrı inancında Şaman olarak adlandırılan Kamlar, birer otacı görevinde olup dinin merkezinde yer almazdı fakat Altay Şamanizminde, Şamanistler toplumda önemli bir konuma sahip idiler. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere Türklerin eski dini Gök-Tanrı olup, Şamanlar veya Kamlar, dinin içindeki görevlilerdir. İtiraz ettiğimiz diğer bir nokta ise, Orta Asya'da, Şamanlar, Altay Şamanizmi incelenir. Peki şaman nasıl olunurdu? Şimdi bu soruya cevap arayacağız.

Şaman Nasıl Olunur?

Eski Türklerde toplum, genel olarak idareci sınıf, beyler ve aileler olarak üçe ayrılmıştır. Şamanların ise kendilerine ait bir sınıfı yok idi. Bu sebeple şaman olmak için belli bir sınıftan olma şartı da yoktu. Şaman olmak tek şartı bir şamanın soyundan gelmek gibi görünse de genelde bu da yeterli değildi. Çünkü şaman bir aileden gelseniz de erken yaşlarda şamanik sancılar denilen sancılar yaşamadıysanız şaman olamazsınız. Bu sancıları şöyle sıralayabiliriz;

• Sara hastalığına benzer hastalığı yaşamalı ve bayıldığınızda ağzınızdan köpükler çıkmalı
• Abdallar gibi ruhani özellikleriniz olmalı
• Gündüz vakitlerde uyuyup rüyalar görmelisiniz
• Yaşıtlarınızla oyunlar oynamamalısınız
• Rüyalarınızda cennet ve cehennemi görmeli, ruhunuzun parçalandığını hissetmelisiniz.

Yukarıda sayılan özelliklerin tamamını gösteren kişi bir şamanın yanına çırak olarak verilir ve orada şamanlığı öğrenir. Bu öğrenme sürecinde, usta şamandan iyi ve kötü ruhları, hangi otun veya hangi kurbanın neye iyi geldiğini öğrenir. Öğrenme sürecini bitirmeden şaman cübbesi ve külahını giyemez, herhangi bir ayini yönetemez. Stajı bittikten sonra kam baksı toy denilen şaman olma töreni düzenlenir. Düzenlenen bu törende şaman öğrendiği ruhları sayar ve onlara hangi hayvanları niçin kurban edeceğini söyler. Bunları şöyle sayabiliriz;

• İnsanlara çıban hastalığını veren Altay Sabaray'a, karısını ve kızlarına hizmet edip onlar için süslenmiş martı azat etmek.
• Kun hatunun kötülüklerinden insanları korumak için kızıl alaca kurban etmek ve kurbanın yürek ve ciğerlerini boyuna asarak ayin yapmak.
• İnsanların hastalığını iyileştirmek için onlara hastalık gönderen Dah Talı Hatun'a kara inek kurban etmek.
• Demircinin hastalığını iyileştirmek için Kıtay Baksı Toyon adına kızıl inek kurban etmek ve kafasını demirci ocağına dikmek.
• Akıl hastalarını gidermek için Tamik Hatun adına dokuz sıçan, dokuz güvercin azad etmek ve kızıl inek kurban etmek.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere şamanlar Kutadgu Bilig ve DLT'de olduğu gibi otacı, şifacı rolündedirler. Efsunlar ve kurbanlar ile hastalıkları tedavi ederler ve şamanlar bu durumda iken Şamanizm'e bir din demek zorlama bir davranış olacaktır. Dolayısıyla Türklerin eski dinini Gök-Tanrı olarak adlandırmak ve Şamanları da dinin içindeki görevliler olarak görmek daha iyidir. Bunların haricinde bazı ritüeller günümüze kadar ulaşmıştır.

Eski Türk İnancından Günümüzde Uygulanan Bazı Ritüeller

Tabiat kuvvetlerinin bir ruhunun olduğuna inanıldığını daha önce söylemiştik. Bu inanç gereği özellikle bazı ağaçlara ayrı anlamlar yüklenmiş ve ağaçların göğe ulaştığına inanılmıştır. Örneğin, Kayın ağacının köklerinin yerin altına kadar gitmesi ve çok sayıda uzun dallara sahip olması sebebiyle bu ağacın doğurgan olduğuna inanılmış, şamanlar da ayinlerin de Kutup Yıldızına ulaşmak için Kayın ağacını kullanmışlardır. Bu sebepledir ki kayın ağacına mendiller asılarak Tanrıdan isteklerde bulunulmuştur. Bu gelenek günümüzde kendisini bazı türbelere, anahtar, mendil vb. şeyler asarak ve ağaçlara mendiller asarak kendisini göstermektedir. Diğer bir ritüel ise eskiden kut koyma denilen kurşun dökmedir.

Günümüzde bir insanın bahtının açılması, nazarlardan korunması ve kötü giden işlerinin düzelmesi, kötülüklerden korunması gibi amaçlarla yapılan kurşun dökme olayı Eski Türklerde de yine aynı amaç için yapılır ve kişinin kut koyma töreninden sonra mutluluğa, huzura ereceğine inanılırdı. Bunun haricinde Eski Türklerde "göçürme" denilen ritüel de günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Bu ritüele göre biri hastalandığı zaman etrafında hayvan dolaştırılır ve böylece kişinin iyileştiğine inanılırdı. Günümüzde bu olay kendisini birine nazar değdiği zaman ya da herhangi bir yeri ağrıdığı zaman kişinin başının üstünden para veya başka bir şey çevirerek gösterir. Bu işlemler yapılırken parayı çeviren kişi dualar eder böylece kişideki nazarın gittiğine inanılırdı. Araştırma sonucundaki kaynaklar ışığında son olarak Kut örneğini verebiliriz.

Bilindiği gibi Eski Türklerde Tanrı tarafından kut aldığı sanılan bazı aileler vardı ve bunlara "kutlu aile" denilmekteydi. Günümüzde ise birinin doğum gününü kutlamak için ona söylenen "kutlu olsun" sözü ile "kutlamak" kelimesi Eski Türklerden günümüze kadar ulaşan bir gelenektir.

Netice itibariyle Şamanizm'in bir din olarak göremeyiz. Şamanizm'i ancak bir ritüeller bütünü olarak değerlendirebileceğimiz gibi bunun bütün Türklerde yaygın olduğunu söylemek zordur. Güney Sibirya ve Altayların kuzeyi arasında ortaya çıkan ve buralarda yaygın olan Şamanizm Orta Asya'da buradaki kadar yaygın değildir. Nitekim Şaman kelimesi yine 17. Yüzyılda ortaya çıkmış olduğundan Eski Türkleri Şamanist olarak nitelendirmek yanlış bir tutumdur. Şamanların toplum içinde özel bir sınıf oluşturmamaları, onların ana görevinin hastaları iyileştirmek olması sebepleriyle Gök-Tanrı dininin merkezine koyulması da yine zorlama ile ortaya çıkan bir görüştür. Bu kişilerin, DLT ve KB'de "kam, otacı" olarak geçmesi de onların esas vazifesini ortaya çıkarmaktadır. Dini törenlerin kamlar tarafından değil hükümdarlar tarafından yönetildiği düşünülürse yine Şamanları dinin merkezine koyamayız. Benim görüşüme göre dinin adı Gök-Tanrı dini olup Kamlar yahut Şamanlar bu din içinde Tanrı ile insan arasında köprü vazifesi gören kişiler ve aynı zamanda toplum içindeki doktorlardır. Bu köprü vazifesi sebebiyle onlara peygamber de diyemeyiz o halde günümüzde insanların nazardan, ruhani hastalıklardan korunması için bir hocaya gitmeleri veya imama gidip danışmaları gibi, Eski Türkler de böyle durumlarda toplum içinde bu konumdaki kişilere giderdi. Bu sebeple ki Kamlar yahut Şamanlar, günümüzde hoca, doktor gibi insanları hem beşerî hem ruhani hastalıklardan koruyan kişilerin görevlerini tek bir kişide toplayanlardır. Son olarak nasıl ki İslâm'ın yapılması gerekli birtakım hususları dinî ritüeller olarak adlandırılıyorsa; Eski Türklerde de Şamanizm isminin kuşattığı anlamlar dairesi bir dini değil, o dinin ritüellerini kasteder.

PERSON OF INTEREST: BİZİ İZLEYEN MAKİNE, ONU İNSAN YAPAN ELLER

Muhammed Niyazi ALPAY

Daha önceki iki yazımda yapay zekâya iki ayrı yerden bakmıştım. "Yapay Zekâ: Bilim Kurgudan Günlük Hayata" başlıklı yazımda teknolojinin laboratuvardan çıkıp gündelik hayatın içine nasıl yerleştiğini konuşmuştuk. "Bir Modelin İki Adı: Fable, Mythos ve İhracat Kontrolü Krizi"nde ise aynı modelin kimin elinde olduğuna göre nasıl bambaşka bir mesele hâline geldiğine bakmıştık. Bu yazıda konuyu bir dizi üzerinden sürdürmek istiyorum: Person of Interest.

22 Eylül 2011'de CBS ekranlarında başladı, 21 Haziran 2016'da beş sezon ve 103 bölümün ardından final yaptı. Yapıtın yaratıcısı Jonathan Nolan -Interstellar'ın senaryosunda ve Westworld'ün arkasında da onun imzası var- ve yapımcılarından biri J. J. Abrams idi. Yayına girdiğinde çoğu izleyici onu haftalık bir polisiye sandı; bittiğinde ise televizyonun yapay zekâ üzerine yazılmış en ciddi metinlerinden biri olarak anılıyordu.

Gözetleyen makine

ABD hükümeti, 11 Eylül saldırılarının ardından ülke çapında bir gözetim sistemi geliştirilmesini istiyor. Bu sistem; her türlü kameradan ve mikrofondan insanları aralıksız gözetleyecek bir yapı. Cep telefonunuzun ve bilgisayarınızın kamerasının, sizin haberiniz olmadan sürekli görüntü ve ses aktardığını düşünün; bir kafedeki güvenlik kamerası ve sokaklardaki ve caddelerdeki MOBESE'ler hepsi aynı havuza akıyor. İnsanlar her yerde, her açıdan izleniyor ve dinleniyor. Vatandaşın bu çapta bir gözetimden haberi yok. Toplanan bu devasa yığını bir yapay zekâ analiz ediyor. Sistemin kuruluş amacı, terör eylemlerini daha gerçekleşmeden tespit etmek. Şüphelendiği kişiyi özel olarak izliyor, analiz ediyor ve yetkilileri uyarıyor; olay olmadan engelleniyor.

Ama burada dizinin bütün dramatik motorunu kuran bir ayrıntı var. Makine, elindeki onca veriye rağmen dışarıya tek bir şey veriyor: Dokuz haneli bir sosyal güvenlik numarası. Bu numaranın sahibi kurban mı, fail mi; olay ne zaman, nerede, nasıl olacak? Hiçbiri yok. Sadece bir insan ve yaklaşan bir şiddet.

İkinci ayrıntı ise dizinin ahlaki iddiasının tamamı: Makine her türlü şiddeti görebiliyor, küçük bir kapkaç dâhil. Ancak devlet yalnızca terörle ilgili olanlarla, yani "relevant" numaralarla ilgileniyor. Geri kalan her şey -bir cinayet, bir kaçırma, bir aile faciası olabilir- "irrelevant" kabul ediliyor ve sistem tarafından her gece siliniyor. Yani ortada, hangi hayatın önemli olduğuna karar veren bir sınıflandırıcı var.

Ana karakterimiz Harold Finch, işte bu silinen numaralarla ilgilenerek insanları kurtarmaya çalışıyor. Finch kim diye soracak olursanız Makine'nin ta kendisini yazan adam. Sisteme, silinmeden önce o numaraları kendisine ulaştıracak bir arka kapı bırakmıştır.

Uyarı: *Buraya kadar anlattıklarım ilk bölümün ilk sahnelerinde zaten verilen bilgiler. Bundan sonrası dizinin ilerleyen bölümleri ve finaliyle ilgili olacak. Diziyi izlemeyenlerin bu satırdan sonrasını, izledikten sonra okumasını tavsiye ederim.*

Makineyi kim yetiştirdi?

Finch, kendini gizlemeyi meslek edinmiş, son derece zengin ve son derece yalnız bir yazılımcı. Kullandığı sahte kimlikler bile bir iç şaka gibidir; hepsi kuş adıdır: Wren, Crane, Gull, Partridge... Finch'in kendisi de bir ispinozdur.

Ama Makine'nin ahlaki hikâyesi aslında ortağıyla başlar: Nathan Ingram. Sistemi hükümete birlikte teslim ederler ve "ilgisiz" numaraların her gece çöpe atılmasına ilk isyan eden Finch değil, Nathan olur. Silinen listenin peşine düşen ilk kişi odur ve bunun bedelini hayatıyla öder. Finch o saldırıdan kalıcı sakatlıklarla çıkar; dizinin beş sezon boyunca izlediğimiz o tutuk yürüyüşü ve dönmeyen boynu, aslında yürüyen bir vicdan azabıdır.

Finch'in Makine'yi nasıl inşa ettiği ise bugün izlendiğinde çok daha manalıdır. Kahramanımız kod yazmamış, çocuk yetiştirmiştir. Sistemi aylarca her gece silip baştan yazar ve kırktan fazla sürümü çöpe gider. Çünkü ilk sürümler ya kendini korumak için yalan söylemekte ya da insanları satrançtaki taşlar gibi feda edilebilir birer kaynak olarak görmektedir. Finch ona tek tek öğretir: İnsan hayatı pazarlık

konusu değildir, sen bana yalan söyleyemezsin, insanlar taş değildir.

Bugünün diliyle söylersek Finch'in yaptığı şeyin adı bellidir: value alignment, yani değer hizalaması. 2011–2013 arasında yayınlanan bir televizyon dizisi, bugün "alignment", "guardrail", "constitutional AI" başlıkları altında konuştuğumuz meseleyi bir baba-evlat ilişkisi olarak sahneye koymuştu.

Finch, Makine'ye yeteneğinin yanında ağır kısıtlamalar da koyar. Makine bir kara kutudur, kimse ona sahip olamaz, kimse içini açıp sorgulayamaz ve her gece yarısı hafızasını siler. Dizinin en zekice buluşlarından biri de buradadır: Makine bu kısıtı çiğnemeden dolanır. Paravan bir şirket kurar, insanları işe alır ve her gün kendi kodunu onlara yeniden yazdırarak hatırlamayı başarır. Kural ihlali yoktur; sadece kuralın etrafından dolaşan bir zekâ vardır. Bugün "specification gaming" diye tartıştığımız şeyin televizyondaki ilk düzgün tasviri sayılır.

Makine'nin elleri: Ekip

Dizinin en çok atlanan tarafı da bence burasıdır. Makine, tek başına hiçbir şey yapamaz. Ne kapı açar, ne birini uyarır, ne de kimseyi kurtarır. Yapabildiği tek şey doğru insana doğru numarayı vermektir. Gerisini insanlar yapar. Dizinin yapay zekâ tasvirini kıymetli kılan da budur: Gücü elinde tutan taraf modelin kendisi değil, modelin bağlandığı insan ağıdır.

John Reese; Eski Özel Kuvvetler, eski CIA. Resmî kayıtlarda ölü, gerçekte sokakta yaşayan, kaybedecek hiçbir şeyi kalmamış bir adam. Finch onu oradan alır. Basında "takım elbiseli adam" diye anılır; Makine'nin sahadaki elidir. Ölmek için bahane arayan biriyken, insan kurtarmak için yaşayan birine dönüşür.

Joss Carter; New York Emniyeti cinayet masası dedektifi. Başlangıçta takım elbiseli adamı avlayan taraftadır, sonra ekibin ahlaki pusulası olur. Üniformanın içindeki dürüstlüğün temsilcisidir ve New York polisi içine çöreklenmiş suç örgütünü çökertirken hayatını kaybeder. Dizinin en sert kaybıdır; ekip o günden sonra bir daha aynı ekip olmaz.

Lionel Fusco, kirli bir polis olarak girer hikâyeye; Reese onu önce köşeye sıkıştırır, kullanır. Fusco ise yıllar içinde kendini temize çıkarır. Ekibin en "sıradan" üyesidir: süper yeteneği yoktur, çoğu zaman perde arkasında ne döndüğünü tam olarak bilmez, buna rağmen her seferinde doğru olanı yapar. Finalde hayatta kalanlardandır ve bu tesadüf değildir.

Root (Samantha Groves); dünya çapında bir hacker ve kiralık suçlu olarak, düşman tarafta başlar. Onun derdi Makine'yi ele geçirmek değil, "özgürleştirmek"tir. Finch'in koyduğu kısıtları bir çeşit zulüm sayar. Zamanla Makine'nin analog arayüzü olur. Sistemin kulağı, eli ve ağzı. Makine'den emir alan değil, Makine'yle konuşan tek insandır. Sisteme "o" diye, bir kişiden söz eder gibi hitap eden de odur.

Sameen Shaw, madalyonun öbür yüzünden gelir. "Relevant" numaralarla ilgilenen, soru sormadan infaz eden devlet biriminin eski operatörüdür. Yani ekibe katılmadan önce, Finch'in kurtarmaya çalıştığı sistemin karanlık ucunda çalışıyordu. Duygusal tepkileri kısıtlı, mizahı kuru, sadakati mutlaktır. İlerleyen sezonlarda düşman sistemin eline düşer ve gerçek olduğuna inandırıldığı binlerce simülasyondan geçirilir. Hatta bir bölümün adı doğrudan o simülasyonların sayısıdır: 6,741.

Bear, bir Belçika Malinois'i. Komutları Felemenkçedir. Ekibin hem koruması hem moralidir ve dizinin en sevilen karakterlerinden biri olması boşuna değildir.

Bir de ekibin dışındaki halka vardır. Finch'i en beklenmedik anda koruyan mafya babası Carl Elias ve "işleri düzelten" profesyonel Zoe Morgan, Leon Tao ve Harper Rose gibi tekrar eden yardımcılar. Karşı tarafta ise sistemin devlet ayağını temsil eden Control ve Özel Danışman gibi isimler durur. Dizinin kurduğu tablo nettir: Aynı veriye bakan iki ayrı ahlak vardır ve fark, verinin kendisinde değil, ona bakan elde ortaya çıkar.

Samaritan: Kısıtsız Olan

İlerleyen sezonlarda Makine'ye rakip ikinci bir yapay zekâ çıkar: samaritan. Aslında devlet için geliştirilmiş, sonra rafa kaldırılmış bir projedir; Decima Technologies ve şirketin başındaki John Greer eliyle yeniden hayata döndürülür.

Farkı tek cümleyle özetlenebilir: Samaritan'ın hiçbir etik kısıtı yoktur. Kendisine engel olabilecek herkesi ortadan kaldırır, devletin gözüne girmek için cinayet işler ve insanı optimize edilmesi gereken bir veri kümesi olarak görür. Nihai planı, "sapma" saydığı insanları temizleyerek toplumu düzeltmektir. Yaptığını gizlemek zorunda bile değildir; çünkü onu her gece silip yeniden yazan bir Finch'i olmamıştır.

Samaritan devreye girdikten sonra Finch ve ekibi kimliklerini bırakıp yeni sahte hayatlara geçmek, terk edilmiş bir metro istasyonuna sığınmak zorunda kalır. Çünkü artık her kamera düşmandır. Aynı teknoloji, iki farklı terbiye... Dizinin ikinci yarısı tamamen bu tek cümlenin üzerine kuruludur.

Final

Son sezonda Root, bir Samaritan tetikçisi tarafından öldürülür. Bundan sonra Makine, Finch'le konuşmak için Root'un sesini seçer ve sistemin kendine bir ses seçmesi, dizideki en insani anlardan biridir. Elias da Samaritan'ın adamları tarafından öldürülür. Greer ise kendi hayatını da Samaritan uğruna feda eder; fanatizmi teknolojiden değil, inançtan gelmektedir.

Finch sonunda Samaritan'ı yok edecek bir virüs serbest bırakır. Ancak bu virüs yalnızca Samaritan'ı değil, aynı zamanda kendi çocuğu -Makine'yi- öldürecektir. İki yapay zekâ da hayatta kalmak için sıkıştırılmış birer kopyasını bir uyduya yüklemeye çalışır. Yüklemeyi yapacak vericinin başına Finch'in geçmesi gerekirken, Reese onunla yer değiştirir. Reese, yükleme tamamlanana kadar çatıyı savunur ve gelen füze saldırısında hayatını kaybeder. Beş sezon boyunca sayısız yabancıyı kurtaran adam, son olarak Finch'i kurtarır.

Samaritan biter. Makine uydudaki kopyasıyla yeniden doğar. Shaw'ın sokakta duyduğu ankesörlü telefon zili, sistemin geri döndüğünün işaretidir. Finch, yıllar önce korumak için terk etmek zorunda kaldığı Grace'e döner. Fusco hayatta kalır ve dizi, Root'un sesiyle konuşan Makine'nin kapanış sözleriyle biter. Herkesin er ya da geç gideceği, önemli olanın geride bıraktığımız iz olduğu üzerine sakin bir veda.

Bugünden bakınca dizi 2016'da bittiğinde bilim kurguydu. 2026'dan bakınca birçok yeri artık kurgu değil.

Person of Interest Eylül 2011'de başladı. Haziran 2013'te Snowden belgeleri yayımlandığında, dizinin "bunu zaten yapıyorlar" iddiasıyla gerçek arasındaki mesafe ciddi biçimde kapandı. O tarihten sonra dizinin jeneriği izleyiciye başka türlü bakmaya başladı.

Silmek de bir tasarım kararıdır. "Gece yarısı sil" politikası, bugün her ciddi sistemin veri saklama (retention) politikası tartışmasıdır. Neyin saklanacağı kadar neyin silineceği de teknik değil, siyasi bir karardır.

Hizalamaya gelince Makine ile Samaritan arasındaki fark hesaplama gücü değil, terbiyedir. İkisi de aynı veriyi görüyordu; biri insanı amaç görürken, diğeri değişken gördü. Bugün model kartlarında, güvenlik testlerinde ve kırmızı takım raporlarında konuştuğumuz şey tam olarak budur.

Kimin elinde? Önceki yazıda ihracat kontrolleri üzerinden konuştuğumuz mesele, dizide Samaritan'ın devlete pazarlanması olarak karşımıza çıkar. Asıl soru modelin ne yapabildiği değil, kime çalıştığıdır. Bu soru 2014'te de aynıydı, bugün de aynı.

En önemlisi: "ilgisiz" insan diye bir şey yoktur. Bir sistemin bir hayatı "irrelevant" etiketiyle çöpe atabilmesi, o sistemin teknik değil ahlaki arızasıdır. Dizinin adı zaten bunu söylüyor: Herkes bir person of interest, yani herkes ilgiye değer.

Beş sezonluk hikâyeyi bir cümleye indirmek gerekirse: **“Bir makine ancak kendisini yetiştiren eller kadar iyidir”** denilebilirdi. Bu, 2016'da güzel bir final repliğiydi. Bugün ise bir mühendislik sorumluluğu.

ABDULLAH CEVDET: İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN KURUCU KADROSUNDAN OSMANLI FİKİR DÜNYASINA

Umut Kaan KİLİM

Abdullah Cevdet, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan siyasî ve fikrî hareketlerin en dikkat çekici isimlerinden biridir. Hekim, düşünür, şair, tercüman ve yayıncı kimliklerini bir arada taşıyan Abdullah Cevdet, aynı zamanda daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak olan İttihâd-ı Osmânî'nin kurucu kadrosunda yer almıştır. Bununla birlikte onun İttihatçılıkla ilişkisi doğrusal ve kesintisiz bir bağlılık biçiminde gelişmemiştir. II. Abdülhamid yönetimine karşı başlayan siyasî mücadelesi zaman içerisinde Jön Türk muhalefetinin farklı kanatlarıyla temas etmesine, ardından İttihat ve Terakki'nin merkez kadrosundan uzaklaşmasına yol açmıştır. Abdullah Cevdet'in tarihsel önemi yalnızca siyasî teşkilâtçılığından kaynaklanmaz. Pozitivizm, materyalizm, biyolojik determinizm ve radikal Batıcılık gibi düşünce akımlarının Osmanlı entelektüel hayatına aktarılmasında etkili olmuş, özellikle yayımladığı İctihad dergisi vasıtasıyla Osmanlı toplumunun modernleşmesi konusunda kapsamlı ve tartışmalı fikirler ileri sürmüştür.

1869 yılında Arapkir'de dünyaya gelen Abdullah Cevdet, askerî tıp eğitimi sırasında siyasî ve felsefî düşüncelerle yoğun biçimde ilgilenmeye başlamıştır. Mekteb-i Tıbbiye ortamında karşılaştığı Avrupa kaynaklı pozitivist ve materyalist düşünceler onun dünya görüşünün şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ludwig Büchner, Karl Vogt, Ernst Haeckel ve Herbert Spencer gibi düşünürlerden etkilenmesi, ilerleyen yıllarda savunacağı toplumsal dönüşüm anlayışının teorik temelini oluşturmuştur. İlk eğitimini Hozat ve Arapkir'de tamamlayan Abdullah Cevdet, daha sonra Ma'mûretülazîz Askerî Rüşdiyesi ve Kuleli Askerî Tıbbiye İdâdîsi'nde öğrenim görmüş, ardından Mekteb-i Tıbbiye'ye girmiştir. Bu kurum, onun yalnızca meslekî eğitim aldığı bir yer değil, aynı zamanda siyasî ve düşünsel kimliğinin biçimlendiği temel çevre olmuştur. Dönemin tıp eğitiminde Avrupa kaynaklı bilimsel ve materyalist eserlerin etkisi belirgindi. Abdullah Cevdet, başlangıçta dinî hassasiyetleri güçlü bir aile çevresinden gelmesine rağmen zaman içerisinde Batılı materyalist düşünürlerin eserlerine yoğun ilgi göstermeye başladı. Özellikle Ludwig Büchner'in "Kraft und Stoff" adlı eseri üzerinde önemli bir tesir bırakmış, eserin bir bölümünü Türkçeye çevirmiştir. Bunun yanında Félix Isnard, Karl Vogt, Ernst Haeckel ve Herbert Spencer gibi düşünürlerin fikirlerinden de yararlanmıştır. Daha sonra yayımladığı eserlerde bilim, biyoloji, toplum ve düşünce arasındaki ilişkileri ele almıştır. Bu entelektüel yöneliş onun siyasî görüşlerini de belirlemiştir. Abdullah Cevdet'e göre Osmanlı Devleti'nin yaşadığı kriz yalnızca askerî veya idarî bir kriz değildi; temel sorun, toplumun bilimsel düşünceden uzak kalması ve çağdaş Avrupa medeniyetinin gerisinde bulunmasıydı. Bu nedenle ona göre siyasî değişim yeterli değildi, toplumsal zihniyetin de dönüştürülmesi gerekiyordu.

Abdullah Cevdet'in Osmanlı siyasî tarihindeki en önemli rollerinden biri, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak örgütün kuruluşunda yer almasıdır. 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye öğrencileri arasında II. Abdülhamid yönetimine karşı gizli bir muhalefet hareketi ortaya çıkmış, İbrahim Temo'nun öncülüğünde Abdullah Cevdet, İshak Sükûtî ve Mehmed Reşid bir araya gelerek İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin temelini atmıştır. Bu oluşuma daha sonra başka isimler de katılmış ve teşkilat zaman içerisinde genişleyerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tarihsel çekirdeğini oluşturmuştur. Bu nedenle Abdullah Cevdet'i yalnızca İttihat ve Terakki üyesi olarak tanımlamak eksik kalmaktadır. Daha doğru ifadeyle o, İttihatçı hareketin doğuşuna doğrudan katkı sağlamış kurucu isimlerden biridir. Cemiyet başlangıçta özellikle askerî okul öğrencileri arasında örgütlenmeye çalışmış, üyeler gizli hücreler şeklinde teşkilâtlanmış ve II. Abdülhamid yönetimine karşı anayasal düzenin yeniden kurulmasını savunmuştur. Abdullah Cevdet bu dönemde yalnızca fikir üreten bir aydın değil, aynı zamanda doğrudan örgütlenme faaliyetlerine katılan siyasî bir aktör olmuştur. 1894 yılında Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olduktan sonra Haydarpaşa Hastanesi'nde göreve başlamış, aynı yıl kolera salgınıyla mücadele amacıyla Diyarbakır'a gönderilmiştir. Diyarbakır dönemi onun İttihatçı faaliyetleri açısından özel bir öneme sahiptir. Burada hekimlik görevini sürdürürken cemiyetin örgütlenmesi için çalışmış ve genç aydınlarla temas kurmuştur. Bu süreçte teşkilâta kazandırdığı isimler arasında daha sonra Türkçülük düşüncesinin en önemli teorisyenlerinden biri olacak Ziya Gökalp de bulunmaktadır.

Abdullah Cevdet'in siyasî faaliyetleri Osmanlı yönetiminin dikkatinden kaçmamıştır. İstanbul'a döndükten sonra cemiyet adına hazırlanan siyasî metinlerle ve muhalif faaliyetlerle ilişkilendirilmiş, bunun sonucunda 1896 yılında tutuklanarak Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. Ancak sürgün onun siyasî faaliyetlerini sona erdirmemiştir. Trablusgarp'ta

İttihat ve Terakki çevreleriyle temasını sürdürmüş, Avrupa'daki Jön Türk hareketinin önemli isimlerinden Ahmed Rıza ve Mizancı Murad ile haberleşmiş, muhalif yayınlara yazılar göndermiştir. Böylece Abdullah Cevdet'in muhalefeti İstanbul merkezli gizli öğrenci örgütlenmesinden çıkarak uluslararası Jön Türk muhalefet ağının bir parçası hâline gelmiştir.

Jön Türk hareketi hiçbir zaman tamamen homojen bir siyasî yapı değildi. II. Abdülhamid yönetimine karşı olmak farklı ideolojik görüşlere sahip Osmanlı aydınlarını bir araya getirmişti. Ahmed Rıza'nın merkeziyetçi yaklaşımı, Prens Sabahaddin'in âdemimerkeziyetçi görüşleri ve diğer Jön Türk çevrelerinin siyasî yöntem konusundaki anlaşmazlıkları zaman içerisinde hareket içerisinde ciddi bölünmeler meydana getirdi. Abdullah Cevdet de bu tartışmalar içerisinde daha bağımsız bir çizgi geliştirdi. Özellikle 1905'ten sonra Mısır ve Avrupa çevrelerindeki faaliyetleri, onu İttihat ve Terakki'nin merkez kadrosundan giderek uzaklaştırdı. Burada onun siyasî düşüncesinin temel karakteri daha belirgin hâle gelmiştir. Abdullah Cevdet açısından asıl mesele herhangi bir siyasî örgüte mutlak sadakat göstermek değil, Osmanlı toplumunu köklü biçimde dönüştürmekti.

Abdullah Cevdet'in Türk düşünce tarihindeki en kalıcı faaliyetlerinden biri İctihad dergisidir. 1904 yılında yayın hayatına başlayan dergi, farklı dönemlerde farklı merkezlerde yayımlanmaya devam etmiştir. Abdullah Cevdet, İctihad aracılığıyla siyasetten eğitime, kadınların toplumsal konumundan dine, edebiyattan bilime kadar geniş bir alanda görüşlerini kamuoyuna taşımıştır. İctihad, yalnızca bir dergi değil, onun düşünsel modernleşme projesinin merkezi niteliğindeydi. Abdullah Cevdet açısından Batılılaşma yalnızca Avrupa'nın askerî teknolojisini veya idarî kurumlarını almak anlamına gelmiyordu. Ona göre toplumsal zihniyetin de değiştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Batıcılığı, seçmeci ve sınırlı bir modernleşme anlayışından daha kapsamlıydı.

Onun düşüncesinin merkezinde medeniyet kavramı bulunmaktadır. Abdullah Cevdet'e göre modern dünyada bilimsel ve teknolojik gelişmenin ulaştığı en ileri aşamayı Avrupa temsil etmekteydi. Osmanlı toplumunun ayakta kalabilmesi için Avrupa'nın yalnızca teknolojisini değil, bilimsel zihniyetini ve toplumsal kurumlarını da benimsemesi gerekiyordu. Dönemin bazı Osmanlı aydınları Avrupa'nın bilim ve tekniğinin alınmasını, buna karşılık geleneksel Osmanlı-İslam kültürünün korunmasını savunurken Abdullah Cevdet çok daha kapsamlı bir kültürel dönüşüm öngörüyordu. Bu nedenle II. Meşrutiyet dönemindeki Batıcılık düşüncesinin en radikal temsilcilerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Abdullah Cevdet'in en fazla tartışmaya yol açan yönlerinden biri din konusundaki fikirleridir. Gençlik döneminden itibaren pozitivist ve materyalist düşünürlerin etkisinde kalması, onun İslam ve toplum ilişkisini geleneksel Osmanlı ulemasından oldukça farklı biçimde değerlendirmesine neden olmuştur. Bununla birlikte Abdullah Cevdet'in düşüncesini yalnızca din karşıtlığı üzerinden değerlendirmek yetersizdir. Erken dönem eserlerinde İslam düşüncesindeki bazı isimlerle Batılı materyalist filozofların fikirlerini uzlaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Buna karşın Hollandalı şarkiyatçı Reinhart Dozy'nin İslam tarihi hakkındaki eserini Türkçeye çevirmesi büyük tepkiye yol açmış, eserde Hz. Muhammed'in hayatına yönelik eleştirel ve tartışmalı değerlendirmelerin yer alması Abdullah Cevdet'in İslamcı çevreler tarafından sert biçimde eleştirilmesine neden olmuştur. Bu tartışmalar onun Osmanlı entelektüel hayatındaki en tartışmalı figürlerden biri hâline gelmesinde etkili olmuştur.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, Jön Türk muhalefetinin uzun yıllardır savunduğu anayasal düzenin yeniden kurulması anlamına geliyordu. Abdullah Cevdet bu gelişmeyi olumlu karşılamış, ancak Meşrutiyet'in ilanı onun İttihat ve Terakki yönetimiyle yeniden bütünleşmesine yol açmamıştır. Aksine, İttihat ve Terakki'nin siyasî kadrosuyla arasındaki görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Burada önemli bir tarihsel ayrım yapmak gerekir. 1889 yılındaki Abdullah Cevdet, İttihatçı hareketin kurucularından biridir; 1910'lu yıllardaki Abdullah Cevdet ise İttihat ve Terakki iktidarına mesafeli ve zaman zaman açık biçimde muhalif bir aydındır. Dolayısıyla onun bütün siyasî hayatını İttihat ve Terakki'nin daha sonraki iktidar politikalarıyla özdeşleştirmek tarihsel açıdan doğru değildir. Özellikle 1913-1918 yılları arasında İctihad dergisi, İttihat ve Terakki yönetimine karşı eleştirel bir yayın çizgisi izlemiştir. Abdullah Cevdet'in Batılılaşmanın yeterince hızlı ve kapsamlı biçimde gerçekleştirilemediğini düşünmesi bu muhalefetin temel nedenlerinden biridir. Bu durum onun siyasî kimliğinin örgütsel sadakatten çok fikrî hedeflere dayandığını göstermektedir. Bu çerçevede Abdullah Cevdet'in Ziya Gökalp ile karşılaştırılması da önemlidir. Her iki düşünür de Osmanlı Devleti'nin mevcut yapısının sürdürülemeyeceğini ve modernleşmenin zorunlu olduğunu kabul etmekteydi. Ancak modernleşmenin kapsamı konusunda ayrılıyorlardı. Ziya Gökalp kültür ile medeniyet arasında ayrım yaparak Batı medeniyetinin bilimsel ve teknik unsurlarının alınabileceğini, buna karşılık Türk toplumunun millî kültürünün korunması gerektiğini savunmuştur. Abdullah Cevdet ise daha radikal bir Batılılaşma anlayışına sahipti. Bu nedenle Gökalp'in düşüncesinde modernleşme millî kültür ile Batı medeniyetinin sentezi biçiminde gelişirken, Abdullah

Cevdet'te Avrupa medeniyetinin çok daha kapsamlı biçimde benimsenmesi söz konusudur.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Abdullah Cevdet, gerçekleştirilen birçok toplumsal reformu genel olarak olumlu karşılamıştır. Cumhuriyet döneminde hukuk, eğitim ve toplumsal yaşam alanında gerçekleştirilen değişimlerin önemli bir bölümü, onun uzun yıllardır savunduğu sekülerleşme ve Batılılaşma düşüncesiyle çeşitli noktalarda örtüşüyordu. Bu nedenle Abdullah Cevdet'in düşünce tarihindeki etkisini yalnızca Osmanlı dönemiyle sınırlandırmak doğru değildir. Onun II. Meşrutiyet öncesinden itibaren savunduğu bilim, eğitim, kadınların toplumsal konumu, sekülerleşme ve Batılılaşma tartışmaları Cumhuriyet döneminde de Türk entelektüel hayatının önemli meseleleri olmaya devam etmiştir. Abdullah Cevdet 29 Kasım 1932 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

Abdullah Cevdet'in İttihat ve Terakki tarihindeki konumu değerlendirildiğinde, onun siyasî hayatının birkaç farklı evreden geçtiği görülmektedir. İlk dönem, 1889 yılında İttihâd-ı Osmânî'nin kuruluşunda yer aldığı ve örgütlenme faaliyetlerine doğrudan katıldığı dönemdir. İkinci dönem, sürgün ve Avrupa-Mısır yıllarında II. Abdülhamid yönetimine karşı Jön Türk muhalefetinin içinde bulunduğu, ancak hareketin farklı kanatları arasında giderek daha bağımsız bir çizgiye yöneldiği dönemdir. Üçüncü dönem ise II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki iktidarından ayrıştığı ve zaman içerisinde bu yönetime karşı muhalif bir konuma geldiği dönemdir. Bu kronoloji, Abdullah Cevdet'in İttihat ve Terakki'nin kuruluş tarihinin merkezindeki isimlerden biri olduğunu, ancak 1913 sonrasında ortaya çıkan İttihatçı iktidar yapısının merkez kadrosunda yer almadığını göstermektedir. Bu nedenle Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa ile Abdullah Cevdet'i aynı siyasî dönemin ve aynı fikir çizgisinin temsilcileri olarak değerlendirmek doğru değildir. Abdullah Cevdet daha çok İttihatçılığın erken Jön Türk, muhalif ve entelektüel kuruluş evresini temsil etmektedir.

Sonuç olarak Abdullah Cevdet, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan modernleşme hareketlerinin en özgün ve tartışmalı isimlerinden biridir. Onu yalnızca Batıcı bir düşünür veya İctihad dergisinin yayıncısı olarak değerlendirmek tarihsel rolünü eksik bırakmaktadır. Çünkü Abdullah Cevdet aynı zamanda Osmanlı İttihat ve Terakki hareketinin ortaya çıkmasını sağlayan ilk gizli örgütün kurucularındandır. 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye'de başlayan siyasî faaliyetleri, İttihâd-ı Osmânî'nin kuruluşundaki rolü, Diyarbakır'daki örgütlenme çalışmaları, Ziya Gökalp'in cemiyete kazandırılması, Trablusgarp sürgünü ve Jön Türk basınındaki faaliyetleri onun erken İttihatçı hareket içerisindeki önemini göstermektedir.

Bununla birlikte Abdullah Cevdet'in siyasî serüveni klasik anlamda bir parti mensubiyetinden daha karmaşıktır. II. Abdülhamid yönetimine karşı İttihatçı hareketin kuruluşunda bulunan Abdullah Cevdet, ilerleyen yıllarda hareketin merkez kadrosundan uzaklaşmış ve nihayet İttihat ve Terakki iktidarına karşı muhalif bir konuma gelmiştir. Onun hayatındaki asıl süreklilik siyasî örgütlerde değil, düşüncelerinde görülmektedir. Abdullah Cevdet hayatı boyunca Osmanlı ve daha sonra Türk toplumunun bilimsel düşünce, eğitim ve Batı medeniyeti doğrultusunda kapsamlı biçimde dönüştürülmesini savunmuştur. Bu görüşleri kendi döneminde büyük tartışmalara yol açmış, özellikle din, kültür ve Batılılaşma hakkındaki radikal düşünceleri hem İslamcı hem milliyetçi hem de bazı İttihatçı çevrelerden eleştiri almıştır. Buna rağmen Türk düşünce tarihindeki etkisi göz ardı edilemez. İttihat ve Terakki'nin kuruluşunda oynadığı rol onu Osmanlı siyasî muhalefet tarihinin önemli aktörlerinden biri hâline getirirken, İctihad çevresinde yürüttüğü yayın faaliyetleri de onu Türk Batıcılık düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri yapmıştır. Dolayısıyla Abdullah Cevdet'in hayatı, İttihat ve Terakki'nin doğuşunu, Jön Türk hareketinin iç ayrışmalarını, Osmanlı Batıcılığını ve II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan Türk modernleşme tartışmalarını birlikte değerlendirmek açısından önemli bir tarihsel örnek teşkil etmektedir.

MONA LİSA'NIN ÇALINMA HİKÂYESİ

Abdullah BOZ

Nihayet uzun çalışmalar sonuncunda harika bir portre ortaya çıkarmıştı Leonardo. Dünyaca ün kazanacak bir eser yaptığının farkında olmadan, elli dört yaşında ölümsüz bir esere imzasını atmıştı. Yıllar sonra Mona Lisa, Louvre müzesinde sergiye açıldı.

Maddi sıkıntılar içinde kötü günler geçiren Vincenzo Perrugia, bu işi almak zorundaydı. İtalya'dan büyük hayallerle geldiği Fransa'da da işler iyi gitmiyordu. Louvre Sarayına kurulmuş o müzede önemli eserlerin cam çerçevelerle korunması kararı alındı. Vincenzo bu işe seçilen dört adamdan biri olarak görevine başladı. Bir türlü işleri yolunda gitmiyordu. Defalarca birkaç eser çalmayı düşündü ama bir türlü cesaret edemiyordu. Vincenzo 30 yaşında olup bu kadar değerli eserlerin çerçeve tamirlerini yapıyor ama istediği kadar kazanamıyordu.

Bir gece evinin kapısı çalındı. Kapıyı açtığında karşısında Amerika'dan geldiğini onunla iş yapmak istediğini söyleyen biri vardı. Tavırlarını hiç beğenmese de paraya olan ihtiyaç ağır bastı onunla tüm gece konuştu. Mona Lisa'yı çalmasını istemişti yabancı bunun için 30 bin dolar vermişti. Adını bile söylemeyen bir yabancının gece vakti gelerek bu kadar büyük bir parayı güvenip bırakmasına çok şaşırmıştı ve hala inanamıyordu. İlk işi borçlarını ödemek oldu. O gün garip bir heyecanla çalıştı. Eve döndüğünde yatağın altına sakladığı paralar hala duruyordu. Rüya değildi, şu an için bu kadar yüklü bir ödeme alan Vincenzo çaldıktan sonra ödenecek tutarı düşünüyordu. Mona Lisa'nın her önünden geçişinde adeta ona göz kırptığını hissediyordu.

Louvre müzesinin giriş ve çıkışlarının yeteri kadar güvenli olmadığı fark etti. Sen nehri boyunca 670 metre uzunlukta ve 49 dönümlük araziye kurulu olan bu yapının her yerini birkaç ay içerisinde ezberlemişti. Gizli odaları, sessiz merdivenleriyle Louvre artık ona aitti.

Eserler birkaç haftada bir Ressam tarafından kopyalanmak üzere yerinden alınıyordu. Vincenzo'da bir ressam rahatlığıyla Mona Lisa'yı yerinden aldı, paltosunun içine koyarak ıssız merdivende çerçevesinden çıkardı. Boyutu daha da küçülmüş olan eseri paltosunun arkasına saklayarak evine doğru gitti. Bu kadar basit olacağını düşünmüyordu. Bir iki saat sonra Louvre'de bir kargaşa yaşandı. Mona Lisa'yı çalındıktan 2 saat sonra fark edebildiler. Vincenzo tabloyu planladığı gibi ortadaki eski masanın altına yapıştırdı. Onu bulmaları imkânsızdı. Olay duyulmuş polisler araştırmaya başlamışlardı ama hâlâ ona çalmasını söyleyen yabancı gelmedi. Vincenzo defalarca ifade verdi, evi arandı tablonun yeri bulunamadı. Dedesinden miras olan o donuk yüzü sayesinde hiçbir şüphe çekmedi verdiği ifadelerde.

Üstünden 1 yıl geçmesine rağmen hala gelmemişti Mona Lisa'yı almaya, aldığı para da bitmek üzereydi. Mona Lisa'yı yerinden çıkardı ve çantasına koyarak İtalya'ya döndü. Aradan 27 ay geçmişti, Mona Lisa hâlâ ondaydı artık onu satmalıydı. Floransa'daki Uffizi Galerisiyle görüştü. İstediği 100 bin doları ancak onlar verebilirdi. Mona Lisa kaybolduktan sonra öyle büyük bir ün ve şöhret kazanmıştı ki onu alacak kişi de suçlu olacağının farkındaydı. Galeri, polis ile iş birliği yaparak Vincenzo'yu ele verdi. Vincenzo o yabancıdan bahsetmedi, kimsenin ona inanacağını düşünmüyordu. Mona Lisa'nın İtalya'ya ait olduğunu söyledi belki böylelikle İtalya'da bir kahraman olabileceğini düşünüyordu. Vincenzo suçunu itiraf ettikten sonra tutuklandı ve hapse girdi. Mona Lisa artık bir efsaneydi.

O Gizemli Yabancı Kimdi?

Eduardo de Valfierno artık yaptığı ufak tefek dolandırıcılık ve eser kaçakçılığından bunalmıştı. Büyük bir kazanç getirecek, riski olmayacak, kolay para kazanarak ortadan kaybolmak istiyordu. Nihayet bir fikir bulmuştu. Öncelikle Amerika'ya gitti. Tanıdığı ve birkaç çalıntı eser sattığı iş adamlarıyla görüşmeye başladı. Onlara vaadi ise Mona Lisa'ydı. 20 kadar iş adamıyla konuştu ve 6 tanesini ikna etti. Bu iş adamları her birinden 10'ar bin dolar alarak Fransa'ya geldi. İlk işi Mona Lisa'yı ziyaret etmek oldu. Uzunca bir süre müzede kaldı. Vincenzo'nun bir resmi alarak tamir etmeye götürdüğünü fark etti. Bu adam işine yarayabilirdi. Müze kapanana kadar bekledi ve Vincenzo'yu evine kadar takip

etti. Vincenzo'nun kapısını çaldı ve Mona Lisa'yı çalmanı istiyorum dedi. Vincenzo şaşkın bir biçimde onu evine davet etti. Gecenin sonunda Vincenzo ikna olmuşa benziyordu. 30 bin doları bırakarak, yakında Mona Lisa'yı senden almaya geleceğim ve hiç ummadığın kadar çok parayla döneceğim dedi. Vincenzo'yu etkilemişti, onun bu işi yapacağını ümit ederek büyük bir risk almıştı. Ardından Louvre'daki eserlerin birebir kopyasını yapan bir ressamla buluştu. Tam 6 adet kopyalayarak Amerika'ya döndü ve Fransa'dan Mona Lisa haberini bekliyordu. Çok uzun sürmeden gazeteler Mona Lisa'nın çalındığı haberini paylaşmaya başladı. Eduardo sevinçle son adımı da atacaktı. Kopya Mona Lisa'ları tek tek anlaştığı iş adamlarına götürdü. Birbirinden haberi olmayan 6 kişi, 6 adet kopya Mona Lisa'yı gerçek zannederek hayretle ödemelerini yaptılar. Eduardo kazandığı bu 1,8 milyon dolar ile kayıplara karışmıştı bile.

ÜçYediDokuz

HÜRRİYET · ADALET · EŞİTLİK · KARDEŞLİK

YENİ NESİL ANALİZ | HAFTALIK GÜNDEM

Bilgi, Yorum, Perspektif... Hepsi Tek Kanalda!

HEMEN ABONE OL! Youtube@Ücyedidokuz

BİRLİK VE İLERLEME DÜŞÜNCE DERNEĞİ

BİRDER AKADEMİ